

ทำพ็อนในการแสดงหมอลำ

เนื้อหาในบทนี้ กล่าวถึงวิธีการแสดงหมอลำกลอน เนื่องจากเป็นการแสดงที่มีทำพ็อนประกอบการลำมากกว่าหมอลำประเภทอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้ทราบถึงองค์ประกอบการแสดง เช่น โอกาสของการแสดง เจ้าภาพ หมอลำ หมอแคน ลำนำงานหมอลำ เวที การแต่งกาย เครื่องดนตรี การสอย ท่วงทำนอง ขั้นตอนการแสดง และการพ็อนประกอบการแสดง จากนั้นจะได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะทำพ็อนของหมอลำที่มีชื่อเสียง 3 ท่าน คือ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน หมอลำทองมาก จันทะลือ และหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ โดยอาศัยการอธิบายทำพ็อนของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นหลักในการในการเทียบเคียงกับทำพ็อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ หมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ และทำพ็อนที่ปรากฏในการแสดงอื่นๆ ในบทต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการหาเอกลักษณ์ทำพ็อนของอีสาน

สาเหตุที่เลือกศึกษาทำพ็อนของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นหลักในการอธิบายทำพ็อนเป็นเบื้องต้น เนื่องจาก

1. เป็นหมอลำฝ่ายหญิงที่มีประสบการณ์ในการแสดงหมอลำมาเป็นเวลานาน จนปัจจุบันเป็นที่ยอมรับและมีชื่อเสียงในวงการแสดงหมอลำว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง
2. เป็นผู้ที่ได้รวบรวมทำพ็อนของหมอลำกลอนไว้เป็นจำนวนมาก โดยนำทำพ็อนที่ได้พบเห็นและมีประสบการณ์มารวบรวมแล้วแต่งเป็นกลอนลำขึ้น เพื่อใช้ลำและพ็อนประกอบซึ่งมีชื่อเรียกว่าพ็อนแม่ทำอีสาน
3. เป็นผู้ที่ได้รับการขนานนามว่า "ราชินีหมอลำ" และได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2536 (ศึกษาประวัติและผลงานได้ในภาคผนวก)

สาเหตุที่เลือกศึกษาทำพ็อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ เนื่องจาก

1. เป็นหมอลำชายที่มีประสบการณ์ในการแสดงหมอลำมาเป็นเวลานาน และเป็นที่ยอมรับในวงการแสดงหมอลำว่า เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง
2. เป็นหมอลำที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นอีสาน และมีลูกศิษย์สืบทอดมากมาย
3. ได้รับการประกาศเกียรติคุณยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2529 (ศึกษาประวัติและผลงานได้ในภาคผนวก)
4. ทำพ็อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ มีลักษณะใกล้เคียงและแตกต่างจากหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน อย่างน่าสนใจ

สาเหตุที่เลือกศึกษาทำพ็อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ เนื่องจาก

1. เป็นหมอลำชายที่มีประสบการณ์ในการแสดงหมอลำมาเป็นเวลานาน และเป็นที่ยอมรับในวงการแสดงหมอลำว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถสูง
2. เป็นที่รู้จักแพร่หลายในท้องถิ่นอีสานในแถบจังหวัดยโสธร และมีลูกศิษย์สืบทอดมากมาย เช่น สมจิตร บ่อทอง หัวหน้าคณะลูกทุ่งหมอลำ
3. มีทำพ็อนที่มีลักษณะใกล้เคียงและแตกต่างจากหมอลำจิวรรณ ดำเนิน และหมอลำทองมาก จันทะลือ อย่างน่าสนใจ

การเขียนลักษณะทำพ็อน ในบทนี้ จะใช้วิธีการอธิบายทำพ็อนโดยการพรรณนา ซึ่งจำแนกเป็นลักษณะการใช้มือ ทำ ลำตัว และการเคลื่อนไหวตลอดจนความหมายของท่า มีภาพประกอบในการอธิบายแต่ละท่า จากนั้นจึงสรุปวิเคราะห์แนวคิดและลักษณะทำพ็อนของหมอลำทั้ง 3 ท่าน ซึ่งจะได้พรรณนาตามลำดับดังต่อไปนี้

หมอลำกลอน

การแสดงหมอลำกลอนมีลักษณะการลำที่มีเนื้อหาหลาย ๆ เรื่อง เช่น นิทานพื้นบ้าน นิทานชาดก คำสอน ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การเมือง ขนบธรรมเนียมประเพณี ชาวสารสารคดีต่างๆ ตลอดจนการเกี่ยวพาราสิ เป็นต้น ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดความเพลิดเพลินและแก่นสารอันเป็นคติแก่ผู้ฟัง โดยใช้ภาษาและทำนองลำของอีสานเป็นสื่อความหมายให้ผู้ฟังเข้าใจและมีอารมณ์คล้อยตาม นอกจากนี้การแสดงหมอลำกลอนยังมีการพ็อนซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของการลำแต่มีความสำคัญรองลงไปจากการลำ กล่าวคือ เน้นการลำมากกว่าการพ็อน ในการแสดงหมอลำกลอนนั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบในการแสดงต่างๆ ดังต่อไปนี้

องค์ประกอบการแสดงหมอลำกลอน

1. โอกาสของการแสดง หมอลำกลอนส่วนใหญ่แสดงในงานบุญต่างๆ ของชาวอีสาน เช่น บุญกฐิน บุญผ้าป่า บุญบวช บุญแต่งงาน เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้เป็นช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน ส่วนฤดูฝน ซึ่งเป็นช่วงเข้าพรรษานั้น เป็นช่วงการทำนา ปลอดการแสดงหมอลำกลอน นอกจากนี้ก็ยังมีการลำในโอกาสพิเศษ เช่น วันกรรมกร วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น
2. เจ้าภาพ หมายถึงผู้เป็นเจ้าของงานบุญที่จัดขึ้นจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่าย ในปัจจุบันค่าจ้างหมอลำกลอนชาย-หญิง คู่หนึ่ง ประมาณ 6,000-12,000 ต่อคืน(พ.ศ. 2538) ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของหมอลำและระยะทางที่จะไปแสดง
3. หมอลำ สมัยก่อนเจ้าภาพนิยมจ้างหมอลำชาย-หญิง คนละลำเ้าเพื่อให้ต่อสู้เอาชนะกันในเชิงลำ แต่ปัจจุบันนิยมจ้างหมอลำชาย-หญิงที่ฝึกเข้าคู่กันเป็นอย่างดี เพราะจะได้

แสดงสมบัติภาพเป็นที่ถูกอกถูกใจผู้ฟังตามบทที่ได้เตรียมกันไว้

4. หมอแคน¹ หมอแคนที่เป่าประกอบหมอลำมักจะเป่าเป็นหมอแคนที่ตกลงกันไว้เป็นชา
ประจำของหมอลำ ทั้งนี้เพื่อความสะดวกและความแน่นอนในการรับงาน ตลอดจนการรู้ใจ รู้
จังหวะสอดคล้องกับการลำว่า เมื่อไรจะหยุดหรือเปลี่ยนจังหวะ เมื่อไรจะลำหรือเมื่อไรจะพ็อน
เป็นต้น ค่าจ้างหมอแคนตกประมาณ คั้นละ 500-1,000 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงและภาระ
ของหมอแคนว่าเป่าประกอบหมอลำคนเดียวหรือทั้งสองคน ในการแสดงนั้นหมอแคนต้องยืนเป่า
แคนคลออยู่ด้านข้างของผู้ลำเพื่อมิให้เกิดการหลงเสียงหรือเพี้ยนเสียงทั้งหมอลำและหมอแคน

5. สำนักงานหมอลำ ในสมัยก่อนเจ้าภาพนิยมส่งตัวแทนไปติดต่อว่าจ้างหมอลำโดย
ตรง แต่ปัจจุบันมักนิยมไปติดต่อตัวแทน ซึ่งเรียกว่าสำนักงานหมอลำ ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในตัวจังหวัด
มีสำนักงานอยู่ใกล้ ๆ กับสถานีขนส่ง การไปมาสะดวกและเลือกจ้างหมอลำกลอนคนใดก็ได้
ทั้งนี้เพราะตัวแทนสามารถติดต่อกับหมอลำแต่ละคนได้ด้วยวิธีการสื่อสารที่สะดวกหลายวิธี เช่น
โทรศัพท์ โทรเลข เป็นต้น

6. เวทีแสดง เป็นเวทีไม้ สูงจากพื้นดินประมาณ 1.5-2 เมตร รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส
ขนาดกว้าง 3 เมตร x ยาว 3 เมตร อาจมีหลังคาหรือไม้ก็ได้ ไม่มีฉากหรือเครื่องประดับ
ตกแต่งเวที มีไฟส่องกลางเวทีและมีไมโครโฟนแขวนไว้ให้หมอลำใช้ประกอบการลำ โดยมี
เครื่องขยายเสียงพร้อมลำโพง เพื่อกระจายเสียงไปยังตามจุดต่างๆที่ต้องการ

7. การแต่งกาย หมอลำกลอนฝ่ายหญิงในสมัยก่อนนิยมนุ่งผ้าซิ่นห่ม เสื้อแขนกระบอก
ไว้ผมมวย ทัดดอกไม้ ส่วนฝ่ายชายนิยมนุ่งโจงกระเบน สวมเสื้อห่ม แต่ปัจจุบันฝ่ายหญิงอาจนิยม
แต่งกายชุดไทยอีสานบ้างคือ นุ่งผ้าซิ่นไหม สวมเสื้อไหมแขนยาวหรือแขนสั้น ห่มสไบเฉียงบ้าง
มีเครื่องประดับ เช่น เข็มขัดเงิน กำไล ต่างหู เป็นต้น ส่วนฝ่ายชายนิยมแต่งกายชุดสากลแบบ
ตะวันตก คือ กางเกงขายาว เสื้อเชิ้ตแขนยาว เน็คไท และสวมเสื้อสูทหรือเสื้อนอกทับอีกชั้น
หนึ่ง แต่พอลำไปสักกระยะหนึ่งฝ่ายชายก็มักจะถอดเสื้อนอกออก เพราะทนร้อนไม่ไหวก็มีปรากฏ
อยู่บ่อยๆ ส่วนหมอแคนนิยมแต่งกายแบบสุภาพคือ นุ่งกางเกงขายาว สวมเสื้อเชิ้ต บางทีก็สวม
เสื้อม่อฮ่อม

8. เครื่องดนตรีประกอบ ในการแสดงหมอลำกลอนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เครื่อง
ดนตรีที่ใช้ประกอบและขาดมิได้คือ แคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีชนิดหนึ่งใช้เป่าเป็นเพลง ทำด้วย
ไม้กู่แคน หรือเรียกกันในท้องถิ่นอีสานว่า ไม้เขี้ย เป็นตระกูลไม้ผุ เข้าใจว่าเป็นไม้ชนิดเดียว

¹ สัมภาษณ์ ทองคำ ไทยกล้า, อาจารย์พิเศษสอนดนตรีพื้นเมืองอีสาน

กันกับที่ภาคกลางเรียกว่าไม้ซาง ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ² กล่าวถึงชนิดของแคนไว้ในหนังสือ ศิลปะการพ้อนภาคอีสานว่า แคนมีอยู่ 4 ชนิด คือ

- 8.1 แคนห้า ทำด้วยไม้กุ่มแคน 5 คู่ คือ 10 ลำ ช้างละ 5 ลำ
- 8.2 แคนเจ็ด ทำด้วยไม้กุ่มแคน 7 คู่ คือ 14 ลำ ช้างละ 7 ลำ
- 8.3 แคนแปด ทำด้วยไม้กุ่มแคน 8 คู่ คือ 16 ลำ ช้างละ 8 ลำ
- 8.4 แคนเก้า ทำด้วยไม้กุ่มแคน 9 คู่ คือ 18 ลำ ช้างละ 9 ลำ

ในการแสดงหมอลำกลอน นิยมใช้แคนแปด เนื่องจากมีระดับเสียงที่เป่าประสานเข้ากับทำนองลำของหมอลำได้ไพเราะกว่าแคนชนิดอื่น

9. คำสอย* เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบรรยากาศของการฟังลำกลอนของผู้ฟัง ในขณะเดียวกันเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ฟังได้มีส่วนร่วมในการแสดงออกด้วยวาจา แม้ว่าคำสอยจะเป็นคำพูดที่หยาบโลนบ้างในบางครั้ง แต่สังคมชาวอีสานก็ยอมรับ คำสอยส่วนใหญ่จะเน้นไปในเรื่องทางเพศ ล้อเลียนสังคม ทั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อความสนุกสนานในการฟังลำ และผู้สอยส่วนใหญ่เป็นผู้ชายทั้งที่เป็นผู้ชมและตัวหมอลำเอง โดยจะสอยในช่วงที่ลำจบบทกลอนหรือช่วงระหว่างหมอลำชายหรือหญิง เปลี่ยนกันลำ ไม่นิยมสอยในขณะที่หมอลำกำลังลำอยู่

10. ทำนองลำ ทำนองลำที่ถือเป็นหลักมีอยู่ 3 ทำนองคือ 1. ทำนองลำทางสั้น 2. ทำนองลำทางยาว 3. ลำเตี้ย

10.1 ลำทางสั้น เป็นทำนองลำที่ไม่มีการเอื้อนเสียง ยกเว้นตอนขึ้นต้น ความสั้น-ยาวของพยางค์จะสม่ำเสมอ นิยมลำดำเนินเรื่องเพื่อให้รวดเร็ว หมอลำกลอนนิยมใช้ทำนองลำนี้ในการไหว้ครู พรรณนาคุณงามความดีของเจ้าภาพ การถามข่าวคราว และการเกี้ยวพาราสี

10.2 ลำทางยาว เป็นทำนองลำที่เอื้อนเสียงยาว แสดงความรู้สึกโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ จังหวะค่อนข้างช้า ใช้สำหรับลำบรรยายธรรมชาติหรือพรรณนาความรู้สึก

10.3 ลำเตี้ย เป็นทำนองเพลงสั้นๆ กระชับกระเฉง ไม่มีการเอื้อนเสียง มีอยู่ 3 ทำนองคือ เตี้ยธรรมดา เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เป็นทำนองลำแสดงอารมณ์รื่นเริงสนุกสนานใช้โต้ตอบกันระหว่างหมอลำชาย-หญิง

ในการทำลำทุกครั้งจะเริ่มต้นด้วยลำทางสั้น แล้วจึงลำทางยาว จากนั้นจึงเป็นลำเตี้ย

²ชัชวาลย์ วงษ์ประเสริฐ, ศิลปะการพ้อนภาคอีสาน (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, มหาสารคาม, 2532), หน้า 64.

* คำสอย เป็นคำร้อยกรองภาษาอีสาน ที่จัดอยู่ในประเภทกลอนสั้นๆ อย่างน้อยมี 2 วรรค เนื้อหาสาระมุ่งเรื่องเพศเป็นหลัก จะมีสาระที่เป็นเรื่องบอกเล่าอื่นๆ เล็กน้อย

11. ขั้นตอนการแสดงหมอลำกลอน

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการแสดงหมอลำกลอนโดยหมอลำจิวรรณ ดำเนิน และคณะที่บ้านวังตอ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2538 เนื่องในงานบุญผ้าป่า พบว่าก่อนขึ้นสู่เวทีแสดง ทั้งหมอลำและหมอแคนจะทำพิธีไหว้ครู เพื่อระลึกถึงคุณครูบาอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนมา ซึ่งจะต้องมีอุปกรณ์เครื่องบูชาครูประกอบไปด้วย เทียนเล่มหนัก 1 บาท จำนวน 1 คู่ มะพร้าวอ่อน 1 ลูก ผ้าขาว 1 วา เงิน 1 สลึงและห้ามกินอาหารหมักดองหรือดื่มสุราในขณะที่แสดงจะทำให้เสียงแห้งไม่ไพเราะ จากนั้นจึงเริ่มทำการแสดงเป็นไปตามลำดับโดยหมอแคนเป่าแคนเกริ่นนำ แล้วหมอลำฝ่ายชายเริ่มลำก่อนฝ่ายหญิง ซึ่งมีเนื้อหาในการลำเป็นยก* ตามลำดับดังนี้

ยกที่ 1 หมอลำชายลำไหว้ครูเพื่อระลึกถึงครูบาอาจารย์ แล้วแนะนำตนก่อน จบแล้วหมอลำหญิงจะลำในลักษณะเดียวกัน โดยหมอลำฝ่ายใดเป็นผู้ลำ หมอแคนจะขึ้นเป่าแคนคลออยู่ด้านข้างทุกครั้ง และในขณะที่ลำจะทำท่าฟ้อนเพียงยกมือขึ้นลงธรรมดาตามจังหวะเท่านั้น กล่าวคือ ยกมือข้างใดข้างหนึ่งตั้งวงระดับตั้งแต่หน้าอกจนถึงศีรษะ ส่วนมืออีกข้างหนึ่งอาจตั้งวงหรือหักข้อมือเข้าหาลำตัวระดับเอวลงมา บางครั้งมีการม้วนมือเข้าออกไปมา และไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับเนื้อหาที่ลำ

ยกที่ 2 หมอลำชายลำประกาศศรัทธา** พรรณาคณงามความดีของเจ้าภาพและผู้ฟัง กล่าวถึงความเป็นมาของการลำในงานครั้งนี้ องค์ประกอบของงานบุญผ้าป่า ตลอดจนอนาธิสงส์ในการทำบุญ เพื่อชักชวนให้ผู้ฟังร่วมบริจาคเงินทำบุญ แล้วหมอลำหญิงจะลำในลักษณะเดียวกัน แล้วจบลงด้วยหมอลำชายลำถามชื่อเสียงฝ่ายหญิง หมอลำหญิงจะลำตอบและลำตามลักษณะเดียวกัน

* ลำเป็นยก หมายถึงการลำของหมอลำชาย-หญิง ลำสลับกัน โดยใช้เนื้อหาในการลำเป็นเกณฑ์กำหนดเป็นยกๆ ส่วนใหญ่แบ่งเป็น 5 ยก คือ 1. ลำไหว้ครู 2. ลำประกาศศรัทธา พรรณาคณงามความดีของเจ้าภาพและผู้ฟัง 3. ลำเกี่ยววาราสี 4. ลำไ้อวดความรู้ความสามารถในเชิงประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นต้น หรือลำเกี่ยวกับวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน 5. ลำเกี่ยวกับข่าวสารการเมืองในยุคปัจจุบัน และปิดท้ายด้วยการลำอำลาผู้ชม

** ลำประกาศศรัทธา เป็นการลำที่อธิบายให้ผู้ฟังทราบว่า การลำครั้งนี้มีความเป็นมาอย่างไร มีจุดประสงค์อะไร จึงได้จัดงานครั้งนี้ขึ้นมา เป็นงานบุญกุศล หมอลำมักจะบอกชื่อเจ้าภาพ ประวัติความเป็นมาของการทำบุญกุศล ตลอดจนอนาธิสงส์ที่ได้รับในการทำบุญกุศล บุญผ้าป่า เป็นต้น

ทำพ็อนยังคงเพียงยกมือขึ้นลงประกอบจังหวะและก้าวเท้าไปมาด้านหน้า ด้านข้าง ด้านหลัง ก้าวเฉียง หรือพ็อนอยู่กับที่บ้าง

ยกที่ 3 เป็นการลำเกี้ยวพาราสีโต้ตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิงซึ่งจะมีการซักถามประวัติเพื่อทำความรู้จัก ชมความงาม เข้าหาหย่ เล้าโลม เนื้อหาและถ้อยคำในเรื่องทางเพศและกามารมณ์อย่างชัดเจน ผู้ฟังจะชอบใจและมีปฏิกริยาร่วม โดยการสอย เมื่อฝ่ายชายและหญิงลำโต้ตอบไปมาประมาณ 2 กลอนลำ จะพักการลำเพื่อทำการพ็อนเกี้ยว โดยฝ่ายชายทำท่าพ็อนรุกไล่ ลวนลามจับต้องของสงวนฝ่ายหญิง ฝ่ายหญิงจะทำท่าพ็อนปิดป้อง ซึ่งมีทั้งทำยื่นและทำนั่ง ในขณะที่พ็อนหมอลำจะยืนเป่าแคนอยู่ด้านหลังเพื่อความสะดวกในการพ็อน (ศึกษาลักษณะท่าพ็อนได้ในหน้าที่ 53 - 56)

ยกที่ 4 เป็นการลำและพ็อนไ้้อวดความสามารถของหมอลำทั้งคู่ โดยส่วนใหญ่หมอลำจิวรรณ ตำเนิน จะลำและพ็อนในกลอนลำพ็อนแม่บ่ท้อसान (รายละเอียดเรื่องความเป็นมาพ็อนแม่ท้อसानอยู่ในบทที่ 2) แต่จะใช้ลำและพ็อนเพียงไม่กี่ท่า เป็นท่าหยิกไหล่ลายมวย ท่ากาตากปิก ท่าหลักแม่เมียบ ท่าเต่าลงหนอง เป็นต้น (ศึกษาลักษณะท่าพ็อนได้ในหน้าที่ 57 - 104) ส่วนหมอลำฝ่ายชายจะทำท่าหยอกล้อกับฝ่ายหญิง เช่น ทำท่าพ็อนเลียนแบบท่าต่าง ๆ ของฝ่ายหญิง ทำท่าหยักไหล่ไปมาแลดูตลกขบขัน เป็นต้น จากนั้นจึงเป็นการลำเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้าน เรื่องท้าวสีทัน-นางมโนราห์ตอนนางมโนราห์ลงเล่นน้ำ ส่วนใหญ่เป็นการลำและทำท่าทางตีบท ตามเนื้อเรื่อง โดยใช้ท่าทางธรรมดาสามัญ หรือท่าทางธรรมดา เช่น ใช้มือข้างใดข้างหนึ่งทาบน้าอก หมายถึงตัวเรา หรือยกมือข้างใดข้างหนึ่งชี้ไปอีกฝ่ายหนึ่ง หมายถึง ตัวท่าน เป็นต้น

ยกที่ 5 หมอลำชาย-หญิงลำสลับกันมีเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมปัจจุบัน เช่น ชาวขอการพัฒนาบ้านเมือง เหตุการณ์สำคัญที่กำลังอยู่ในความสนใจ มีทั้งการลำรณรงค์ต่อต้านโรคเอดส์อีสาน ไมกินปลาดิบ รณรงค์ต่อต้านยาเสพติด เป็นต้น แล้วจึงปิดท้ายด้วยการลำอ้อลาวยพรผู้ชม ซึ่งท่าพ็อนในยกนี้มีเพียงการยกมือขึ้นลงธรรมดา และก้าวเท้าย่อไปมา หรือยืนพ็อนอยู่กับที่บ้าง จนกระทั่งจบการแสดงในเวลา 05.00 น. จึงไหว้อ้อลาวผู้ชม

ข้อสังเกตประการหนึ่งในการพ็อนของหมอลำกลอน ส่วนใหญ่มีการกระดิกนิ้วไปมาในเวลาพ็อน และมีการข่มตัวและขำเล็กน้อยเข้ากับจังหวะแคนทั้งในลักษณะยืนหรือหรือย่อเท้า

แลดูแปลกตาสวยงามอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างไปจากท่ารำนากูยศิลป์ และในการนับจังหวะเท่าที่ผู้วิจัยศึกษาพบว่า จังหวะแคนส่วนใหญ่มีจังหวะนับ 4 จังหวะคือ 1 2 3 4 แต่ท่าฟ้อนไม่จำกัดตายตัวว่าใช้กี่จังหวะจึงจะเปลี่ยนท่า และไม่มีการแปรแถวแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเนื่องจากผู้ฟ้อนมีจำนวนน้อยและเวทีมีขนาดเล็ก จึงไม่จำเป็นต้องมีการแปรแถว

จะเห็นได้ว่าการแสดงหมอลำกลอนนั้นยึดการลำเป็นหลักสำคัญในการแสดง ส่วนท่าฟ้อนนั้นเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการลำเพื่อช่วยเสริมให้การแสดงน่าดู น่าชม และสนุกสนานเพลิดเพลินยิ่งขึ้น ท่าฟ้อนต่างๆ มีปรากฏในการแสดงตั้งแต่ต้นจนจบ โดยเฉพาะในการแสดงยกที่ 3 ที่มีการเกี่ยวพาราสีจะใช้ท่าฟ้อนเกี่ยว และใน ยกที่ 4 ที่มีการลำและฟ้อนโอ้อวดความรู้ความสามารถ มีท่าฟ้อนประกอบอยู่มาก เช่น ท่าฟ้อนแม่ท่าอีสานของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นต้น และยังมีท่าทางที่ใช้ประกอบการลำเรื่องนิทานหรือวรรณคดี ส่วนใหญ่เป็นการตีบทตามเนื้อเรื่องที่ใช้ท่าทางสามัญธรรมดา เช่น พนมมือทั้งสองยกขึ้น หมายถึง ท่าไหว้ ยกมือข้างใดข้างหนึ่งทาบที่หน้าอก หมายถึงตัวเรา เป็นต้น นอกนั้นเป็นการฟ้อนยกมือขึ้นลงธรรมดาประกอบการลำและจังหวะแคน

แนวคิดและลักษณะท่าฟ้อนของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

จากการสัมภาษณ์หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน³ ได้กล่าวถึงแนวคิดในการใช้ท่าฟ้อนและลักษณะท่าฟ้อนว่ามีอยู่ 2 อย่างคือ

1. ท่าฟ้อนเกี่ยว เป็นท่าฟ้อนแสดงการเกี่ยวพาราสีระหว่างชาย-หญิง ในช่วงยกที่ 3 ระหว่างหยุดพักการลำ มีอยู่ด้วยกัน 4 ท่าและใช้เรียงตามลำดับดังนี้ คือ 1. ท่าเดินเกี่ยว 2. ท่าจอกของฝ่ายชายและท่าปิดป้องของฝ่ายหญิง 3. ท่าเตี้ยเกี่ยว 4. ท่านั่งจอกของฝ่ายชายและท่านั่งปิดป้องของฝ่ายหญิง ท่าฟ้อนเกี่ยวนี้ได้รับจากหมอลำชาลี ดำเนิน ผู้เป็นบิดา(ปัจจุบันเสียชีวิตไปแล้ว) เป็นผู้ถ่ายทอดให้เพื่อเป็นท่าหลบหลีกและป้องกันตนเอง ในขณะที่หมอลำชายทำท่าฟ้อนเกี่ยวเข้ามาหา หมอลำหญิงต้องมีไหวพริบ ปฏิภาณคอยระมัดระวังมิให้ฝ่ายชายทำท่าล่วงล้ำเข้ามาฉวยโอกาสผูกเนื้อต้องตัวได้ในเชิงฟ้อน

2. ท่าฟ้อนแม่ท้อสาน เป็นท่าฟ้อนที่ได้รวบรวมจากหมอลำที่มีชื่อเสียง คือ หมอลำชาลี ดำเนิน หมอลำเปลี่ยน วิมลสุข หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำจันทร์เพ็ญ นิตะอินทร์ หมอลำสุบรรณ พะละสุรีย์ และคิดประดิษฐ์ขึ้นเองจากสิ่งที่ได้พบเห็น มีท่าฟ้อนอยู่ 48 ท่าเท่าที่รวบรวมได้ในขณะนั้น (ศึกษารายละเอียดความเป็นมาในบทที่ 2) ในการใช้ท่าฟ้อนแม่ท้อสานประกอบการแสดงหมอลำนั้น ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงการแสดงยกที่ 4 เพื่อเป็นการฟ้อนโอ้อวดแสดง

³สัมภาษณ์, ฉวีวรรณ ดำเนิน, ศิลปินแห่งชาติ 2536, วันที่ 12 เมษายน 2538.

ความสามารถของหมอลำ แต่ไม่แสดงครบทั้ง 48 ท่า เนื่องจากใช้เวลานานทำให้คนดูรู้สึกเบื่อ จะเลือกใช้ประมาณ 8-12 ท่า โดยเลือกท่าฟ้อนที่แลดูสวยงาม แปลกตา ตลกขบขัน และต้องคำนึงถึงค่านิยมให้สัมพันธ์กันด้วย เช่น ท่าแอ้งหยองซา ท่ากาตากปึก ท่าหลีกแม่เมีย ท่าเสื่อออกเหล่า ท่าเต่าลงหนอง ท่าตีกลองกินเหล้า ท่าเกี่ยวข้าวในนา ท่ามปลาน้ำ เป็นต้น ทั้งนี้คำนึงถึงสถานที่แสดงด้วยว่าถ้าเคยไปแสดงแล้วก็เปลี่ยนท่าใหม่เพื่อไม่ให้ซ้ำ

ลักษณะท่าฟ้อนทั้ง 2 อย่างคือ ท่าฟ้อนเกี่ยวและท่าฟ้อนแม่ท้าวอีสานนั้นส่วนใหญ่ไม่นิยมทำท่าซ้ำ แต่คงมีการพลิกแพลงท่าไปบ้าง เช่น ท่าฟ้อนจก(ลักษณะท่าฟ้อนจะได้อธิบายในลำดับต่อไป) ฝ่ายชายอาจทำท่าจกไปมาทางซ้าย-ขวา สลับกันไป หรือใช้ 2 มือ ทำท่าจกพร้อมกัน ดังนั้นในการแสดงแต่ละครั้งจึงไม่สามารถกำหนดจำนวนท่าฟ้อนได้ว่ามีกี่ท่าและใช้กี่ครั้ง ทั้งนี้ยังต้องคำนึงถึงสุขภาพร่างกายและอายุของหมอลำด้วย เช่น ถ้าวันไหนเกิดเจ็บป่วยแต่มีความจำเป็นไปแสดงเนื่องจากรับงานแสดงไว้ล่วงหน้าแล้ว อาจตัดท่าฟ้อนเหลือน้อยลง และเลือกท่าที่ฟ้อนได้สะดวกไม่ก้มตัวลงมาก เพื่อไม่ให้เหนื่อยเร็วกว่าปกติ เช่น ท่ากาตากปึก เป็นต้น เพราะท่าทำเพียงยกมือทั้งสองข้างขึ้นข้างลำตัวเลียนแบบท่าอิกากำลังตากปึกในขณะที่พักผ่อน

นอกจากนั้น มีท่าเบ็ดเตล็ดที่เป็นท่าทางสามัญทั่วไป แสดงกิริยา ท่าทาง อารมณ์ ความรู้สึก โดยตีบทไปตามเนื้อเรื่อง เช่น ยกมือทั้งสองพนมขึ้น หมายถึงท้าวไหว้ เป็นต้น เป็นท่าที่มีได้ประดิษฐ์ดัดแปลงให้ประณีตงดงามแต่อย่างใด เพียงท่าทำประกอบสีหน้าและอารมณ์เท่านั้น ผู้ชมก็สามารถเข้าใจได้ทันที ส่วนลักษณะท่าฟ้อนอื่นๆ มีเพียงท่าทำยกมือขึ้นลงประกอบจังหวะแคน ซึ่งเป็นท่าฟ้อนสามัญลักษณะทั่วไปที่ใช้ซ้ำไปมาได้ในเวลาลำ

การฟ้อนส่วนใหญ่ มีการกระดิกนิ้วไปมา เพื่อให้แลดูอ่อนไหวและสวยงาม เนื่องจากเป็นการฟ้อนแบบชาวบ้าน ไม่ได้ถูกฝึกหัดแบบนาฏศิลป์ที่มีการดัดมือให้อ่อนอยู่เสมอ และมีการจับนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ไม่จรดกัน นอกจากนี้มีการย่อน คือการขย่มตัวเข้าและตามจังหวะในลักษณะยืนหรือก้าวทำเดิน พร้อมกับยกมือทำท่าฟ้อนไปด้วย ส่วนการแปรแถวนั้นเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นในเวลาแสดง เนื่องจากผู้ฟ้อนมีจำนวนน้อยและเวทีมีขนาดเล็ก

ฉะนั้นแนวคิดในการใช้ท่าฟ้อนของหมอลำจิวรรณ ดำเนิน มีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. ท่าฟ้อนเกี่ยว จำนวน 4 ท่า ได้รับการถ่ายทอดจากหมอลำชาลีผู้เป็นบิดา ใช้แสดงตอนเกี่ยวพาราสีในยกที่ 3
2. ท่าฟ้อนแม่ท้าวอีสาน มี 48 ท่า ได้จากหมอลำที่มีชื่อเสียงและคิดประดิษฐ์ขึ้นเองบ้างจากสิ่งที่ได้พบเห็น ใช้แสดงในยกที่ 4 เพียงไม่กี่ท่า

ในลำดับต่อไปขอยกตัวอย่างท่าฟ้อนเกี่ยวทั้ง 4 ท่า และท่าฟ้อนแม่ท้าวอีสาน จำนวน 48 ท่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ท่าฟ้อนเกี่ยวของหมอลำวีรธรรม ดำเนิน
 แสดงท่าฟ้อนโดยหมอลำวีรธรรม ดำเนิน และนายยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร(ผู้วิจัย)
 บันทึกภาพเมื่อวันที่ 29 ธันวาคม 2538 ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
 ท่าที่ 1 ท่าเดินเกี่ยว

ภาพที่ 1

อธิบายท่า

- มือ - ชาย มือขวาหักข้อมือเข้าหาลำตัวระดับอก มือซ้ายหักข้อมือตั้งขึ้น
 แขนมือออกข้างลำตัวระดับเอว งอศอกเล็กน้อย
- หญิง ทำตรงข้ามชาย
- เท้า - ชาย เท้าขวาวางไขว้ด้านข้าง เปิดส้นเท้าซ้ายน้ำหนักอยู่เท้าขวา
 หญิง ทำตรงข้ามชาย
- ลำตัว - ชาย โนมัดตัวไปข้างหน้าเล็กน้อยย่อตัวกตไหล่เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย
 หญิง โนมัดตัวไปข้างหน้าเล็กน้อยย่อตัวกตไหล่เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว - ชาย ม้วนมือขวาปล่อยออกพร้อมกัน หงายมือซ้ายแล้วม้วนมือเข้าหาลำตัว กตไหล่เอียงศีรษะขวาสลับกันไปและก้าวเท้าเดินไปด้านข้างขวา-ซ้ายสลับกัน
- หญิง ทำตรงข้ามชาย
- ความหมาย เป็นท่าฟ้อนเดินมองดูท่าที่และชั้นเชิงของหมอลำในการเกี่ยวพาราสี

ท่าที่ 2 ท่าพ้อนจกของฝ่ายชายและท่าปิดป้องของฝ่ายหญิง

ภาพที่ 2

อธิบายท่า

- มือ
- ชาย มือขวาแบมือคว่ำลง ยื่นไปข้างหน้าในลักษณะแทงมือระดับสะโพก ฝ่ายหญิง มือซ้ายแบมือตั้งขึ้นอยู่ระดับอก
  - หญิง มือขวาแบมือตั้งหันหลังมือออกระดับสะโพก อกคอกเล็กน้อย ทำท่าปกป้องอวัยวะเพศส่วนล่าง มือซ้ายแบคว่ำลงระดับไหล่ อกคอกเล็กน้อยทำท่าปกป้องส่วนบนคือหน้าอก
- เท้า
- ชาย เท้าขวาวางข้างหน้าห่างกันพอประมาณ เปิดส้นเท้าซ้ายย่อเข้า
  - หญิง ทำตรงข้ามชาย
- ลำตัว
- ชาย โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัว กดไหล่เอียงศีรษะซ้าย
  - หญิง โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัว กดไหล่เอียงศีรษะขวา
- การเคลื่อนไหว
- ชาย แขนงมือขวาไปข้างหน้าอย่างรวดเร็วแล้วเปลี่ยนเป็นมือซ้ายในลักษณะเดียวกัน
  - หญิง มือทั้ง 2 ทำท่าปิดและบังมือฝ่ายชายออกทั้ง 2 ข้าง
- ความหมาย
- เป็นท่าฉวยโอกาสของหมอลำฝ่ายชายที่หาจังหวะถูกเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง

ท่าที่ 3 ท่าเตี้ยเกี้ยว

ภาพที่ 3

อธิบายท่า

- มือ - ชาย มือขวาม้วนมือเข้าหาลำตัวระดับอก งอศอกเล็กน้อย
มือซ้ายแบมือตั้งชันข้างลำตัวระดับอก งอศอกเล็กน้อย
- หญิง เหมือนชาย
- เท้า - ชาย นั่งทับส้นเท้าขวา เท้าซ้ายวางเต็มเท้า
- หญิง เหมือนชาย
- ลำตัว - ชาย โนมัตวไปข้างหน้าเล็กน้อย กตไหล่เอียงศีรษะซ้ายอยู่ในลักษณะ
นั่ง
- หญิง โนมัตวไปข้างหน้าเล็กน้อย กตไหล่เอียงศีรษะขวาอยู่ในลักษณะ
นั่ง
- การเคลื่อนไหว - ชาย ม้วนมือขวาปล่อยออกพร้อมกับหงายมือซ้ายแล้วม้วนมือทำท่าสลับ
ตรงกันข้าม พร้อมกับขยับเท้าไปด้านหน้าหรือด้านข้างสลับกันไป
- หญิง เหมือนชาย
- ความหมาย เป็นท่าพื่อมองดูท่าที่และชั้นเชิงของหมอลำในการเกี้ยวพาราสี

ท่าที่ 4 นั่งจกของฝ่ายชายและนั่งปิดป้องของฝ่ายหญิง

ภาพที่ 4

อธิบายท่า

- มือ
- ชาย มือขวาแบหงายระดับสะโพกฝ่ายหญิง ยื่นมือออกไปข้างหน้าในลักษณะแทงมือ งอศอกเล็กน้อย
  - มือซ้ายแบตั้งขึ้นข้างหน้าระดับอก หันฝ่ามือออก งอศอกเล็กน้อย
  - หญิง มือขวาแบคว่ำลงระดับสะโพกทำท่าปิดป้องอวัยวะเพศส่วนล่าง
  - มือซ้ายแบตั้งขึ้นข้างขวาระดับไหล่ ทำท่าปิดป้องส่วนบนคือหน้าอก
- เท้า
- ชาย นั่งทับส้นเท้าซ้าย เท้าขวาวางเต็มเท้า
  - หญิง ทำตรงข้ามชาย แต่อยู่ในลักษณะนั่ง
- ลำตัว
- ชาย โน้มตัวไปข้างหน้า กตไหล่เอียงศีรษะขวา อยู่ในลักษณะนั่ง
  - หญิง ทำตรงข้ามชาย แต่อยู่ในลักษณะนั่ง
- การเคลื่อนไหว
- ชาย แหงมือขวาไปข้างหน้าโดยเร็วแล้วเปลี่ยนเป็นมือซ้ายในลักษณะเดียวกัน
  - หญิง มือทั้ง 2 ทำท่าปิด แล้วมัดมือฝ่ายชายออก
- ความหมาย
- เป็นท่าฉวยโอกาสของหมอลำฝ่ายชายที่หาจังหวะถูกเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิง

ท่าฟ้อนแม่บทอีสาน*
แสดงท่าโดยหมอลำจิวรรณ ดำเนิน

ท่าที่ 1 ท่าพรหมลีหน้า

ภาพที่ 5

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือหงายฝ่ามือขึ้น หักข้อศอก
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลงเล็กน้อย
ลำตัว	กตไหล่เอียงศีรษะขวา
การเคลื่อนไหว	ม้วนมือทั้ง 2 แล้วปล่อยออกในลักษณะเดิมให้ครบ 4 ทิศ โดยหมุนตัวไปด้านขวา ชยมตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบแม่ท่าภาคกลาง

*ท่าฟ้อนแม่บทอีสาน ใช้เป็นการแสดงฟ้อนเดี่ยวหรือฟ้อนคู่ชาย-หญิงก็ได้ ขึ้นอยู่กับโอกาสที่แสดง (ศึกษารายละเอียดในบทที่ 2) เพราะท่าฟ้อนชาย-หญิงจะเหมือนกันยกเว้นท่าที่ 2 คือท่าทศกัณฐ์โลมนางเท่านั้นที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการยกตัวอย่างประกอบคำอธิบายท่าฟ้อนโดยทั่วไปทั้งชาย-หญิงที่มีท่าเหมือนกัน ผู้วิจัยจึงขอยกตัวอย่างท่าฟ้อนโดยหมอลำจิวรรณ ดำเนินเพียงผู้เดียว ส่วนท่าทศกัณฐ์โลมนางนั้นจะยกตัวอย่างภาพประกอบคำอธิบายทั้งชาย-หญิง เพื่อความชัดเจนของท่าฟ้อนที่แตกต่างกันระหว่างชาย-หญิง

ท่าที่ 2 ท่าทศกัณฐ์โลมนาง*

ภาพที่ 6

อธิบายท่า

- มือ - ชาย ตั้งฝ่ามือ ขึ้นแขนทั้ง 2 ออกไปข้างหน้าระดับเอว ทำท่าโอบ
- หญิง มือซ้ายแบแนบแก้ม ทำท่าอาย แขนขวาเหยียดตั้งระดับไหล่ แขน
มือหงายออก หักข้อมือลง
- เท้า - ชาย เท้าทั้ง 2 แยกพอประมาณ อยู่ขวามือของหญิง ย่อเข้าเล็กน้อย
- หญิง นั่งคุกเข่า ทับสัน
- ลำตัว - ชาย โน้มไปข้างหน้า กดไหล่เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย หน้ามองหญิง
- หญิง เอียงศีรษะซ้าย
- การเคลื่อนไหว - ชาย ยกแขนทั้ง 2 ขึ้น-ลง ทำท่าโอบ ชย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
- หญิง มือซ้ายค่อยๆ ลดลงและเลื่อนมือขวาขึ้นมาแบแนบแก้ม ทำสลับ
กันไป พร้อมกับชย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าโลมนางของตัวละคร

*ท่าทศกัณฐ์โลมนาง ในเวลาแสดงพ้อนเดี่ยวโดยหมอลำหญิงฉวีวรรณ ดำเนิน จะทำท่า
โลมหรือโอบโดยสมมุติเป็นฝ่ายชายเพื่อให้สอดคล้องกับชื่อท่าและความหมาย ในที่นี้จะยกตัว-
อย่างภาพประกอบคำอธิบายทั้งชาย-หญิง โดยตัวผู้วิจัยเองแสดงท่าฝ่ายชาย

ท่าที่ 3 ท่าช้างเทียมแม่

ภาพที่ 7

อธิบายท่า

- มือ มือทั้ง 2 ยื่นออกไปข้างหน้าลำตัวระดับหน้าขา แขนมือคว่ำลง ให้มือขวา อยู่ล่างมือซ้ายอยู่บนในลักษณะตะแคงมือ
- เท้า เท้าซ้ายวางไขว้ไปข้างหน้าพอประมาณ เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าเล็กน้อย
- ลำตัว โนมตัวไปข้างหน้าพอประมาณ ย่อตัวลง กดไหล่เอียงศีรษะขวา
- การเคลื่อนไหว ยกแขนสลับขึ้น-ลงและกระดิกนิ้วไปมา พร้อมกับก้าวเท้าสลับไปข้างหน้า ตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ้องเลียนแบบธรรมชาติ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความผูกพันระหว่างแม่กับลูก

ท่าที่ 4 ท่าช้างชูงวง

ภาพที่ 8

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับไหล่ กำมือคว่ำลงยื่นนิ้วชี้ไปข้างหน้า ห่างกันพอประมาณ งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ขาหลังเหยียดตั้ง
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	โยกแขน ลำตัว ไหล่ เอียงสลับไปมาซ้ายขวาพร้อมทั้งขม้มตัวเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบการชูงวงของช้างตามธรรมชาติ

ท่าที่ 5 ท่ากาเต็งก่อน

ภาพที่ 9

อธิบายท่า

มือ	กำมือทั้ง 2 เหยียดแขนไปข้างซ้ายหน้าลำตัวระดับสะโพก
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลงเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกว่งแขนทั้ง 2 ไปมาซ้าย-ขวาหน้าลำตัว พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบพฤติกรรมของอีกาเวลาหาอาหารในทุ่งนา ด้วยการกระโดดเหยียบก้อนดินจากก้อนหนึ่ง ไปยังอีกก้อนหนึ่ง

ท่าที่ 6 ท่าหยิกไหล่ลายมวย

ภาพที่ 10

อธิบายท่า

มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับเอว มือขวาอยู่บนมือซ้ายอยู่ล่าง
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ย่อเข้าเล็กน้อย ยกเท้าขวากระดกหลัง
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย ย่อตัวลง หน้ามองไหล่ซ้าย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวาวาง ยกเท้าซ้ายกระดกหลัง และม้วนมือไปข้างหน้าขึ้นลง สลับกันพร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าไหว้ครูมวยไทยท่าหนึ่ง

ท่าที่ 7 ท่าแอ้งหย่อนขา*

ภาพที่ 11

อธิบายท่า

มือ	มือขวายกขึ้นข้างลำตัวระดับเอว หงายฝ่ามือแบออกให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้น งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายยกขึ้นหน้าลำตัวระดับเอวข้างขวา คอว่าฝ่ามือลง
เท้า	ยกเท้าซ้ายใช้ปลายเท้าแตะพื้นข้างหน้า ย่อเข่าลง ใช้นิ้วเท้าอยู่ที่เท้าขวา
ลำตัว	ย่อตัวลง กตโหล่ขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยๆ หงายมือซ้ายออกไปข้างลำตัว มือขวาเปลี่ยนมาคว่ำลง ทำท่าเปลี่ยนสลับมือ เอียงซ้ายเล็กน้อย พร้อมกับแตะปลายเท้ายกขึ้น-ลง ชย่มขาไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าแรงหย่อนขาของแต่ะพินดิน

* แอ้ง เป็นภาษาอีสาน หมายถึง แร้ง

ท่าที่ 8 ท่ากาตากปึก

ภาพที่ 12

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างลำตัวระดับไหล่ แขนเหยียดตึง หักข้อมือตั้งขึ้น หันฝ่ามือออก
เท้า	ส่งเท้าขวาข้างลำตัว ปลายเท้าแตะพื้น เหยียดขาตั้ง น้ำหนักอยู่ที่เท้า ซ้าย
ลำตัว	กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เคลื่อนไหวมือทั้ง 2 ลง หักข้อมือให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้นทำสลับไปมาคล้ายทำบิน พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบอীগากำลังตากปึกในขณะพักฝน

ท่าที่ 9 ท่าหลักแม่เมย

ภาพที่ 13

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับหน้าขา ฝ่ามือตั้งขึ้นให้มือซ้ายอยู่บน มือขวาอยู่ล่าง งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลง
ลำตัว	ก้มตัว เอียงขวาเล็กน้อย หน้ามองต่ำ
การเคลื่อนไหว	แขนทั้ง 2 มีวนถอยหลังด้านใน กระดิกนิ้วไปมา พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบผู้น้อยที่แสดงความเคารพนับถือและยำเกรงผู้ใหญ่ ใช้พ้อนได้ทั้งซ้าย-หญิง ถึงแม้จะมีชื่อท่าเช่นนี้

ท่าที่ 10 ท่าลมพัดพร้าว

ภาพที่ 14

อธิบายท่า

มือ	มือขวายกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือคว่ำลงให้ปลายนิ้วชี้เข้าหาศีรษะ หักข้อศอก มือซ้ายยกขึ้นหน้าลำตัวระดับอก หักข้อมือคว่ำลง หักข้อศอก
เท้า	เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลง
ลำตัว	ย่อตัวลง กดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	กระดิกนิ้วไปมา พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบลักษณะการลู่อามลมของยอดมะพร้าว เวลาโดนลมพัด

ท่าที่ 11 ท่าเลื้อยออกเหล้า

ภาพที่ 15

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับอก กำมือคว่ำลงห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลง
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับมือทั้ง 2 ไปข้างหน้าสลับไปมา พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ ด้วยการเลียนแบบท่ากระโจนของเสือ

ท่าที่ 12 ท่าเต่าลงหนอง

ภาพที่ 16

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 แยกย้ายขึ้นไปข้างหน้าระดับสะโพก มือซ้ายแบค้ววางทับมือขวาปลายนิ้วชี้ไปข้างหน้า กางนิ้วหัวแม่มือออกทั้ง 2 ข้าง
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าลง
ลำตัว	ก้มตัว ย่อลง กดไหล่เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายขึ้น-ลงสลับไปมา ชยับมือไปทางขวา-ซ้าย สลับกันและหมุนนิ้วหัวแม่มือไปมา พร้อมทั้งขยับตัวตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ด้วยการเลียนแบบการเดินของเต่า

ท่าที่ 13 ท่าตีกลองกินเหล้า

ภาพที่ 17

อธิบายท่า

มือ	แบ่มือทั้ง 2 คว่ำลงข้างลำตัวระดับสะโพก มือซ้ายอยู่บน มือขวาอยู่ล่าง งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางปลายเท้าแตะพื้นข้างหน้า ย่อลงเล็กน้อย เท้าขวาวางเต็มเท้า
ลำตัว	ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ชยับมือทั้ง 2 ขึ้น-ลง ทำท่าตีกลอง พร้อมทั้งชยับตัวตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นทำนองเลียนแบบพฤติกรรมของชาวอีสาน เวลาตีกลองเนื่องในงานบุญประเพณีบุญบั้งไฟ

ท่าที่ 14 ท่าคนซาแห้ง

ภาพที่ 18

อธิบายท่า

- มือ มือขวายกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือคว่ำลงปลายนิ้วชี้เข้าหาศีรษะ หักข้อศอก มือซ้ายยกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือ หันฝ่ามือออกข้างนอก
- เท้า เท้าซ้ายวางเต็มเท้า เท้าขวาแตะปลายเท้าบนพื้นข้างเท้าซ้าย ย่อเข่าลง ลำตัว ย่อตัวลงเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว ทำท่าเขย่งเท้าขวา-ซ้าย โดยถ่ายน้ำหนักเท้าสลับไปมา ม้วนมือขวาคว่ำลงแล้วปล่อยออกตั้งขึ้น พร้อมกับหงายมือซ้ายม้วนคว่ำลง สลับไปมาในลักษณะเดิมตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ่อนล้อเลียนคนพิการเดินขาเกแปลกไม่เท่ากันในลักษณะขาสั้นข้างยาวข้าง

ท่าที่ 15 ท่าตาชำต้งัว

ภาพที่ 19

อธิบายท่า

มือ	มือขวายกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หักข้อมือตั้งขึ้น ฝ่ามือออก งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายกำมือคว่ำลงข้างลำตัวระดับสะโพก งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง เอนหลังไปด้านขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยโน้มตัวลงมาข้างหน้า พร้อมกับตีมือขวาลงบนมือซ้าย แล้วจึงยกมือกลับมาอยู่ในลักษณะเดิม
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบคนตีวัวซึ่งเป็นสัตว์เลี้ยงใช้งาน เป็นภาพที่พบเห็นบ่อยๆ และใกล้ตัว

ท่าที่ 16 ท่าควายเถิกใหญ่เล่นเข้าชนกัน

ภาพที่ 20

อธิบายท่า

มือ	กำมือทั้ง 2 คว่ำลงหันชนกันระดับเอว เปิดข้อศอกออกพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้าลงเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	กดไหล่ขวา-ซ้าย เอียงศีรษะซ้าย-ขวา สลับไปมาตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบควายตัวผู้ชนกันซึ่งเป็นพฤติกรรมของควายทั่วๆ ไป

ท่าที่ 17 ท่าสาวลงทุ่ง

ภาพที่ 21

อธิบายท่า

มือ	มือขวาทำยกขึ้น ไปข้างหน้าระดับเอว มือซ้ายกำคว่ำลงข้างลำตัว
เท้า	เท้าซ้ายวาง ไขว้ข้างหน้า ห่างกันพอประมาณ ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง กดไหล่ เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวา-ซ้าย และ เอียงซ้าย-ขวาสลับกัน ไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อน เลียนแบบลักษณะท่าเดิน ไปทุ่งนาของชาวอีสาน

ท่าที่ 18 ท่าเกี่ยวข้าวโนนา

ภาพที่ 22

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 กำยื่นออกไปข้างหน้าระดับหน้าขา มือขวาตั้งอยู่ใต้มือซ้าย มือซ้ายคว่ำลง งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้า ท่างันพอประมาณ เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้าทั้ง 2
ลำตัว	ก้มตัวย่อลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยๆ เคลื่อนมือขวาไปข้างหน้าแล้วดึงกลับทำท่าเกี่ยวข้าวพร้อมกับขยับตัวไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ่อนเลียนแบบคนอีสานกำลังเกี่ยวข้าว

ท่าที่ 19 ท่าตื้นเข้ายู

ภาพที่ 23

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 แยกว่าลงขึ้นไปข้างหน้าลำตัวทางขวา	มือซ้ายวางคว่ำทับลงบนมือขวา
เท้า	เท้าซ้ายวางข้างหน้าเต็มเท้า	ห่างกันพอประมาณ ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง กตไหล่	เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้ายขึ้น-ลงสลับไปมา	พร้อมกับขยับมือขึ้น-ลงไปมาซ้าย-ขวา สลับกันตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้องเสียงแบบตัวตื้นเวลาวิ่งเข้าสู้	

ท่าที่ 20 ท่าพิเภกถวายครู*

ภาพที่ 24

อธิบายท่า

มือ	พนมมือทั้งสองข้างศีรษะขวา
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้าทั้ง 2
ลำตัว	ย่อตัวลง กัดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยๆ เคลื่อนมือที่พนมด้านขวา เปลี่ยนมาพนมมือทางด้านซ้ายพร้อมกับโน้มตัวไปข้างหน้า-หลัง และเอียงศีรษะขวา-ซ้ายทำ สลับกันไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ คือพิเภกกำลังไหว้ครู

* ถวาย เป็นภาษาอีสาน หมายถึงถวาย หรือบูชา ในที่นี้หมายถึงการไหว้บูชาระลึกถึงครูบาอาจารย์

ท่าที่ 21 ท่าฟ้อนเกี้ยวชู้

ภาพที่ 25

อธิบายท่า

มือ	มือขวายกขึ้นหน้าลำตัวระดับสะโพก หักข้อมือเข้าหาลำตัว งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายยกขึ้นหน้าลำตัวระดับอก หักข้อมือตั้งขึ้น หันฝ่ามือออก
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา ย่อเข้าทั้ง 2
ลำตัว	ย่อตัวลง กอดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวา-ซ้าย พร้อมกับม้วนมือขวาหงายตั้งขึ้น มือซ้ายม้วนมือเข้าหาลำตัว และเอียงศีรษะซ้าย-ขวา สลับไปมาตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเกี้ยวพาราสีกันระหว่างหนุ่มสาว

ท่าที่ 22 ท่าย้งรำแพน

ภาพที่ 26

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างลำตัวระดับสะโพก หงายฝ่ามือออก ทักข้อมือลงให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้น
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา ย่อเข่าลง
ลำตัว	ย่อตัวลง กอดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ยกแขนม้วนมือหงายออกแล้วแทงมือลงมาอยู่ในลักษณะ เต็ม พร้อมกับย่อเท้าสลับไปมาตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบการรำแพนของนกยูง

ท่าที่ 23 ท่าอี่แหลวบินเซ็นเอาไก่น้อย*

ภาพที่ 27

อธิบายท่า

มือ	มือขวาหักข้อมือแบคว่ำลง เหยียดแขนตั้งข้างลำตัวระดับหน้าขา มือซ้ายยกขึ้นข้างหน้าลำตัวระดับศรษะ หักข้อมือ หันฝ่ามือออก อกศอก เล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวาง ไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา ย่อเข้าลง
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลง กดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกงมือขวาไปข้างหน้า พร้อมกับลดมือซ้ายลงต่ำ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบพฤติกรรมของสัตว์คือเหยี่ยวที่กำลังบินโฉบเอาลูกไก่

*อี่แหลว เป็นภาษาอีสาน หมายถึง เหยี่ยว

ท่าที่ 24 ท่าสาวน้อยประแป้ง

ภาพที่ 28

อธิบายท่า

มือ	มือขวาขึ้นออกหน้าลำตัว แม่มือคว่ำลง หักข้อมือ มือซ้ายยกขึ้น แม่มือแนบแก้ม
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เคลื่อนมือซ้ายลดลงมาคว่ำมือลง มือขวายกขึ้นมาแนบแก้ม ศีรษะเปลี่ยน มาเอียงซ้าย ทำสลับซ้าย-ขวา พร้อมกับย่อเท้าตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้องเลียนแบบหญิงสาวกำลังประแป้ง

ท่าที่ 25 ท่าเลี้ยงผีใต้

ภาพที่ 29

อธิบายท่า

มือ	มือขวากำยักขึ้นระดับศีรษะ หันฝ่ามือเข้า หักข้อศอก มือซ้ายกำยักขึ้นระดับไหล่ข้างขวา คว่ำมือลง หักข้อศอก
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าขวา-ซ้ายไปข้างหน้า พร้อมกับสลับเปลี่ยนมือตรงกันข้าม ชนม์ ตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบการพ้อนในพิธีกรรมเช่นสรวงผีใต้หรือผีแถนตาม ความเชื่อของชาวอีสาน

ท่าที่ 26 ท่าพายเรือสว่าง*

ภาพที่ 30

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 กายกชันข้างลำตัวข้างซ้าย มือขวากำมือตั้งอยู่หน้าขาข้างซ้าย มือซ้ายกำมือตั้งระดับเอว
เท้า	เท้าซ้ายวางตะแคงปลายเท้าข้างลำตัว เท้าขวาวางเต็มเท้า ย่อเข่าลง อยู่ในลักษณะตะแคงตัวทางขวา
ลำตัว	หันลำตัวข้างซ้ายตะแคงออก ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ชยับมือทั้ง 2 ทำท่าพายเรือ พร้อมกับขย่มตัวไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบการพายเรือแข่งของชาวอีสาน

* เื่อสว่าง เป็นภาษาอีสาน เื่อหมายถึงเรือ สว่างหมายถึงแข่ง รวมความหมายถึงเรือแข่ง

ท่าที่ 27 ท่ากวยจับอู่*

ภาพที่ 31

อธิบายท่า

มือ	กำมือทั้ง 2 คิวาลงอยู่ระดับหน้าขา ห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางข้างหน้า เท้าขวาวางอยู่หลังในลักษณะเต็มเท้า ย่อเข่าลง เล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวข้างหน้า กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกว่งแขนขวาไปมา ซ้าย-ขวา ตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบพฤติกรรมของมนุษย์ชีวิตจริงด้วยการจับสายเปเล่แกว่งไปมาให้ลูกหลานหลับ

* กวยจับอู่ เป็นภาษาอีสาน กวยหมายถึงแกว่งไกว ส่วนคำว่าอู่ หมายถึงที่อยู่ ที่นอนหรือเปเล่ รวมความแล้วคำว่า กวยจับอู่ หมายถึงอาการจับสายเปเล่แกว่งไปมา

ท่าที่ 28 ท่าปู่สิงหลาน*

ภาพที่ 32

อธิบายท่า

มือ	หงายฝ่ามือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างหน้าลำตัวระดับเอว มือทั้ง 2 ห่างกันเล็กน้อย
เท้า	อยู่ในลักษณะยืน ย่อเข้า เปิดส้นเท้าขวาเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลง กตไหล่ เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกว่งแขนทั้ง 2 ไปมาซ้าย-ขวาพร้อมๆ กัน
ความหมาย	เป็นท่าพ้องเสียงแบบพฤติกรรมของคนแก่อุ้มก่อก่อมหลาน

*สิง เป็นภาษาอีสาน ในที่นี้หมายถึง กิริยาการอุ้มก่อก่อมเด็ก

ท่าที่ 29 ท่าผู้เฒ่าฟังธรรม

ภาพที่ 33

อธิบายท่า

มือ	พนมมือทั้ง 2 ระดับอก
เท้า	อยู่ในลักษณะยืน ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อตัวลงเล็กน้อย กดไหล่ ก้มหน้าเอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เอียงศีรษะขวา-ซ้าย ทำท่าสับหงกไปตามตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบการนั่งฟังพระธรรมเทศนาของคนเฒ่าคนแก่

ท่าที่ 30 ท่าลำเพลิน

ภาพที่ 34

อธิบายท่า

มือ	มือขวาส่งมือไปข้างหลัง หักข้อมือ หงายฝ่ามือแบขึ้น มือซ้ายยกขึ้นระดับอก หักข้อมือคว่ำลง งอศอกเล็กน้อย
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายวางข้างหน้า ท่างันพอประมาณ เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้า เล็กน้อย
ลำตัว	ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าขวา-ซ้ายก้าวไปข้างหน้าตามจังหวะ พร้อมทั้งกระดิกนิ้วไปมาทั้ง 2 มือ อาจจะกระดิกนิ้วพร้อมกันหรือไม่ก็ได้
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าพ็อนของหมอลำเพลิน

ท่าที่ 31 ท่าหงส์บินเวิน*

ภาพที่ 35

อธิบายท่า

มือ	มือขวายกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ หันฝ่ามือแบออก หักข้อมือตั้งขึ้น
เท้า	มือซ้ายยกขึ้นข้างลำตัว ระดับศีรษะ หักข้อมือคว่ำลง หักข้อศอก
ลำตัว	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวาเล็กน้อย ย่อเข้าทั้ง 2
การเคลื่อนไหว	ย่อตัวลง กดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
ความหมาย	เปลี่ยนสลับมือทำท่าตรงข้าม พร้อมทั้งก้าวเท้าขวา-ซ้าย เดินไปข้างหน้า
	สลับไปมาตามจังหวะ
	เป็นท่าพ้องเลียนแบบหงส์บินวนอยู่บนท้องฟ้า

* เวิน เป็นภาษาอีสาน หมายถึง กิริยาการบินหรือร่อนของสัตว์ปีก

ท่าที่ 32 ท่าคนเมาเหล้า

ภาพที่ 36

อธิบายท่า

มือ	ปล่อยแขนทั้ง 2 ทิ้งลงข้างลำตัว
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้าห่างกันเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลง เต้นเคียดก กตไหล่ เอียงศีรษะขวา
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าเดินเซไปเซมา คล้ายคนเมาเหล้า
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาท่าทางของคนเมาเหล้า

ท่าที่ 33 ท่าผู้เฒ่านั่งฝังไฟ

ภาพที่ 37

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยื่นไปข้างหน้าระดับหน้าขา แขนฝ่ามือคว่ำลงห่างกันพอประมาณ เหยียดแขนตั้ง
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า วางเต็มเท้า ห่างกันพอประมาณ ใช้น้ำหนักอยู่ที่ เท้าซ้าย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	โยกตัวไปมา ซ้าย-ขวา ตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบชีวิตจริงของคนแก่คนเฒ่าในชนบทที่มักจะฝังไฟใน ฤดูหนาว

ท่าที่ 34 ท่าลิงหลอกเจ้า

ภาพที่ 38

อธิบายท่า

มือ	มือขวาขยับขึ้นติดไว้ที่บริเวณหูขวา งอนิ้วมือหันออก มือซ้ายขยับขึ้นติดไว้ที่บริเวณเอวซ้าย งอนิ้วมือหงายขึ้น
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า วางเต็มเท้า ห่างกันพอประมาณ น้ำหนักอยู่ เท้าซ้าย
ลำตัว	ย่อตัว กตไหล่ เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือขวาทำท่าเกาหู โดยสับัดมือเข้า-ออกสลับกันไป มือซ้ายทำท่าเกา เอวโดยสับัดมือไปมา
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบวิถีของลิงที่ชอบเกาและซุกซนไม่อยู่นิ่งได้

ท่าที่ 35 ทำลั้กสู่ม*

ภาพที่ 39

อธิบายท่า

มือ	มือซ้ายไขว้หลัง กำมือขวาขึ้นออกไปข้างหน้าระดับหน้าขา
เท้า	ก้าวเท้าขวาไปข้างหน้า ห่างกันเล็กน้อย น้ำหนักอยู่เท้าขวา ย่อเข่าลง เล็กน้อย
ลำตัว	ก้มตัวลง กตไหล่ เอียงขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ย่อเท้าก้าวเดินไปข้างหน้า มือขวาทำท่าจับปลาซ้ายไปมาซ้าย-ขวา สลับกันไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบการทำมาหากินของชาวบ้าน โดยการจับปลาด้วยลุ่ม

* ลั้ก เป็นภาษาอีสาน ในที่นี้หมายถึง การดักจับปลาด้วยอุปกรณ์การจับปลาที่เรียกว่าลุ่ม

ท่าที่ 36 ทำอภัยจับไม้*

ภาพที่ 40

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างหน้าระดับศีรษะ หันฝ่ามือออก รวบนิ้วมือทาบลงทั้ง 2 ข้าง ห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้าในลักษณะวางเต็มเท้าห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย
ลำตัว	กตโหล่ เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ปล่อยนิ้วมือทั้ง 2 ข้างแล้วรวบรวมเข้าออกไปมาทางขวา-ซ้ายสลับไปมา หน้ามองมือไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบค้างคาวกำลังจับกิ่งไม้

*อภัย เป็นภาษาอีสาน หมายถึง ค้างคาว

ท่าที่ 37 ท่าดำข้าว

ภาพที่ 41

อธิบายท่า

- มือ กำมือทั้ง 2 คว่ำลง ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับเอว มือห่างกันพอประมาณ
- เท้า ยกเท้าซ้ายขึ้นไว้ข้างหน้า เท้าขวาวางเต็มเท้าในลักษณะย่อ
- ลำตัว ย่อตัวลงเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว เหยียบเท้าซ้ายวางลงบนพื้นแล้วยกขึ้น ทำสลับไปมา พร้อมกับขยับตัวตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ้อนเลียนแบบการดำข้าวด้วยครกกระเดื่องของชาวบ้าน

ท่าที่ 38 ท่างมปลาในน้ำ

ภาพที่ 42

อธิบายท่า

มือ	แบ่มือทั้ง 2 คว่ำลงระดับเข่า หันปลายนิ้วเข้าหากัน
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้าในลักษณะวางเต็มเท้า ห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย ย่อเข่าลง
ลำตัว	ก้มตัวย่อลงพอประมาณ
การเคลื่อนไหว	โยกตัวและเคลื่อนไหวมือ ไปมาทางซ้าย-ขวาสลับกัน พร้อมทั้งขยับตัวตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบการจับปลาด้วยการงมปลาในหนองน้ำ

ท่าที่ 39 ท่านกเจ้าบินวน

ภาพที่ 43

อธิบายท่า

มือ	มือขวาขยับขึ้นข้างลำตัวระดับเอว แขนมือหงายออกให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้น เทียบตแหน่ง มือซ้ายขยับขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ แขนฝ่ามือหันออก หักข้อมือตั้งขึ้น
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้าอยู่ข้างหน้า ห่างจากเท้าขวาพอสมควร เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข่าเล็กน้อย
ลำตัว	หันลำตัวขวาออกนอก
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าเดินเป็นวง พร้อมกับม้วนมือทั้ง 2 เปลี่ยนท่าสลับข้างกันตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบนกชนิดหนึ่งของภาคอีสานที่มีชื่อว่านกกระเจ้ากำลังบินวนเวียนไปมา

ท่าที่ 40 ท่ากิริชชมดอก

ภาพที่ 44

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 ยกขึ้นหน้าลำตัวระดับไหล่ ตั้งฝ่ามือทั้ง 2 หันออก หักข้อมือ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้าวางเต็มเท้าห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย เปิดสันเท้าขวา ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวข้างหน้าย่อตัวลง กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	วาดมือทั้ง 2 สลับไปมาซ้าย-ขวา พร้อมทั้งโยกตัวไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าเกิดจากจินตนาการสมมุติว่านางกิริชชมดอกไม้

ท่าที่ 41 ท่าคนเซ็นฝ้าย

ภาพที่ 45

อธิบายท่า

มือ	กำมือซ้ายคว่ำลงยื่นออกไปข้างหน้าด้านซ้ายเล็กน้อย นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้จรดกันทำท่าลับเส้นด้าย
เท้า	นั่งลงทับขาขวา ขาซ้ายเหยียดออกในลักษณะเฉียง
ลำตัว	อยู่ในลักษณะนั่งเหยียดขาซ้าย เอนตัวไปด้านหลังเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือขวาหมุนเป็นวงกลมตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบการปั่นฝ้ายของชาวอีสาน

ท่าที่ 42 ท่าแม่ช้างลงทุ่งถ่อหวิง*

ภาพที่ 46

อธิบายท่า

มือ	กำมือทั้ง 2 ขึ้นไปข้างหน้าระดับสะโพก มือทั้ง 2 ห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้าลักษณะเต็มเท้า ห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย ย่อเข่าเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกว่งมือทั้ง 2 ไปมาซ้าย-ขวา ตามจังหวะ ทำท่าจับสวิงขึ้นปลา
ความหมาย	เป็นท่าพ้องเสียงแบบท่าทางของแม่หม้ายขณะที่ถือสวิงขึ้นหาปลา

*แม่ช้าง เป็นภาษาอีสาน หมายถึง แม่หม้าย

ท่าที่ 43 ท่าไถนา

ภาพที่ 47

อธิบายท่า

มือ	มือขวากำมือข้างลำตัว สมมติว่าท่าท่าจับเชือก
	มือซ้ายกำมือยกขึ้นข้างหน้าระดับเอว ท่าท่าจับคันไถ
เท้า	เท้าซ้ายวางข้างหน้าเต็มเท้า ห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย ย่อเข้าเล็กน้อย
ลำตัว	กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือขวาทำท่าเหมือนจับเชือกแกว่งเข้า-ออกไปมาตามจังหวะ พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าไถนาของชาวนานบ

ท่าที่ 44 ท่าลายมวย

ภาพที่ 48

อธิบายท่า

- มือ กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นระดับเอว หักข้อมือเข้าหาลำตัว เปิดศอกเล็กน้อย
- เท้า เท้าซ้ายวางแตะปลายเท้าข้างหน้า งอเข้าซ้าย ย่อเข้าขวาเล็กน้อย
- ลำตัว ก้มตัวลงเล็กน้อย กัดไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว ค่อยม้วนมือทั้ง 2 แล้ววาดออกด้านข้างยกขึ้นไว้ที่หน้าผาก แล้วจึงลดมือลงมาระดับเดิม ทำสลับกันไป
- ความหมาย เป็นท่าพ็อนเลียนแบบท่าไหว้ครูมวยไทยอีกท่าหนึ่ง

ท่าที่ 45 ทำนบเงินตรา

ภาพที่ 49

อธิบายท่า

- มือ มือซ้ายแบหงายระดับสะโพก มือขวาคว่ำลงนิ้วมือจรดกัน ทำท่าหยิบเงิน
- เท้า เท้าซ้ายวางข้างลักษณะเต็มเท้า ห่างจากเท้าขวาเล็กน้อย
- ลำตัว ก้มตัวลง กตโหล่ เอียงขวาเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว มือขวาทำท่าหยิบเงิน แล้วปล่อยมือทำสลับไปมาทั้งทางด้านขวา-ซ้าย พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ้อนเลียนแบบลักษณะการนับเงิน ตามจินตนาการของผู้คิดประดิษฐ์ท่าพ้อน

ท่าที่ 46 ท่าหนุมานถวายแหวน

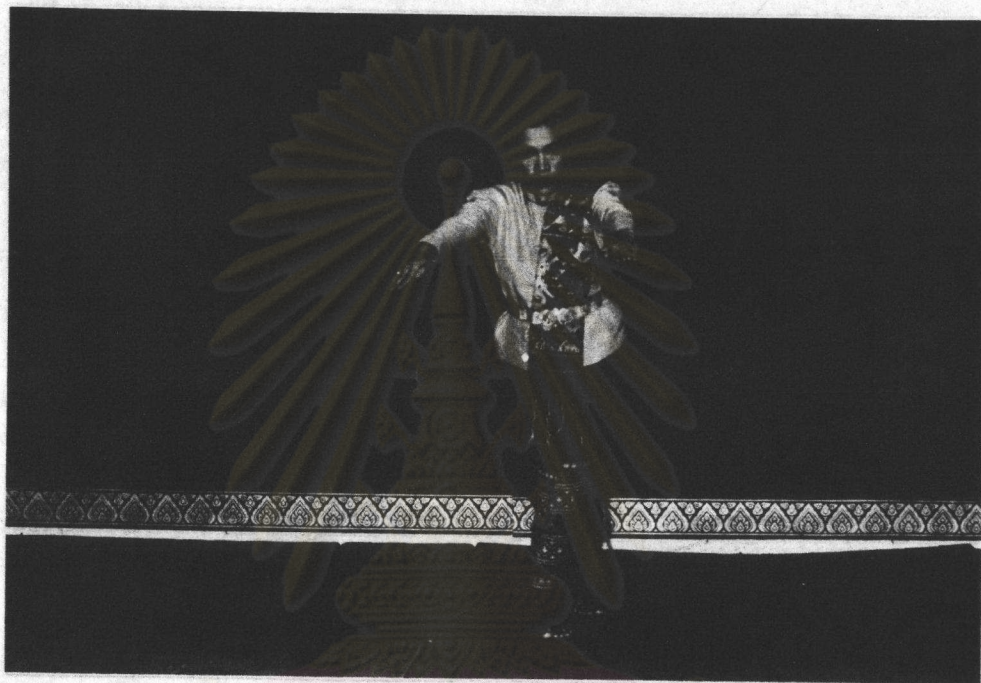

ภาพที่ 50

อธิบายท่า

มือ	มือทั้ง 2 กำแบบหลวมๆ ยกขึ้นเฉียงไปทางซ้ายระดับศีรษะ มือขวาอยู่ต่ำกว่ามือซ้ายเล็กน้อย	มือขวาอยู่
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดส้นเท้าขวา ย่อเข้าเล็กน้อย	
ลำตัว	ย่อตัว กตโหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย หน้ามองมือ	
การเคลื่อนไหว	ขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ	
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ตอนหนุมานถวายแหวน	

ท่าที่ 47 ท่าแช่แกว่งหาง*

ภาพที่ 51

อธิบายท่า

มือ	แบ่มือทั้ง 2 คว่ำลงยกขึ้นไปข้างหน้าระดับอก มือทั้ง 2 ห่างกันพอประมาณ
เท้า	เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้า เปิดสันเท้าขวา น้ำหนักอยู่เท้าซ้าย
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้า ย่อตัวลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	โน้มตัวลงไปข้างหน้า พร้อมกับโยกตัว ไหล่ แขน มือและกระชกู่เท้า หลังลงกับพื้นให้เข้ากับจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบท่ามวยไทยซึ่งเป็นท่าหนึ่งในหลาย ๆ ท่า

* แช่ เป็นภาษาอีสาน หมายถึง จระเข้

ท่าที่ 48 ท่าพ็อนอุ่มโนราห์

ภาพที่ 52

อธิบายท่า

- มือ ยอมมือทั้ง 2 ขึ้นข้างลำตัวระดับเอว แบนมือทั้ง 2 หักข้อมือคว่ำลงให้ปลายนิ้วชี้ลงพื้น
- เท้า เท้าซ้ายวางไขว้ข้างหน้าลักษณะเต็มเท้า น้ำหนักอยู่ซ้ายซ้าย ย่อเข่าลง
- ลำตัว โน้มไปข้างหน้าเล็กน้อย กตไหล่ เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
- การเคลื่อนไหว มือทั้ง 2 ยกขึ้น-ลงทำท่าบิน พร้อมกับย่อเท้าเดินสลับเท้าไปข้างหน้าตามจังหวะ
- ความหมาย เป็นท่าพ็อนเลียนแบบตัวละครในเรื่องท้าวสีทัน-นางมโนราห์ ตอนที่นางมโนราห์กำลังบินลงเล่นน้ำ

จากการศึกษาลักษณะท่าพ็อนเกี้ยวและท่าพ็อนแม่ท่าอีสานของหมอลำจิวรรณ
ดำเนิน พอสรุปได้ว่า

1. ท่าพ็อนเกี้ยวมีจำนวน 4 ท่า และท่าพ็อนแม่ท่าอีสานมีจำนวน 48 ท่า
2. ท่าพ็อนทั้ง 2 ลักษณะนี้เมื่อพิจารณาจากชื่อท่า ลักษณะท่า และความหมายของท่า

สามารถจัดแบ่งกลุ่มเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้

- 2.1 ท่าพ็อนเกี้ยว มีจำนวน 4 ท่า คือ
  - 2.1.1 ท่าเดินเกี้ยว
  - 2.1.2 ท่าจกของฝ่ายชายและท่าบัตป้องของฝ่ายหญิง
  - 2.1.3 ท่าเตี้ยเกี้ยว
  - 2.1.4 ท่านั่งจกของฝ่ายชายและท่านั่งบัตป้องของฝ่ายหญิง
- 2.2 ท่าเลียนแบบสัตว์ปีก มีจำนวน 8 ท่า คือ
  - 2.2.1 ท่ากาเดินก่อน
  - 2.2.2 ท่าแอ้งหย่อนขา
  - 2.2.3 ท่ากาตากปีก
  - 2.2.4 ท่ายุงรำแพน
  - 2.2.5 ท่าอีเหลวบินเขินเอาไก่อ้อย
  - 2.2.6 ท่าหงส์บินเวียน
  - 2.2.7 ท่าอีเกี้ยวจับไม้
  - 2.2.8 ท่านกเจ้าบินวน
- 2.3 ท่าเลียนแบบสัตว์บก มีจำนวน 6 ท่า คือ
  - 2.3.1 ท่าช้างเทียมแม่
  - 2.3.2 ท่าช้างชูวง
  - 2.3.3 ท่าเสือกออกเหล่า
  - 2.3.4 ท่าควายเถิกใหญ่เล่นเข้าชนกัน
  - 2.3.5 ท่าตุ่นเข้าสู
  - 2.3.6 ท่าสิงหลอกเจ้า
- 2.4 ท่าเลียนแบบสัตว์น้ำหรือสัตว์เลื้อยคลาน มีจำนวน 2 ท่า คือ
  - 2.4.1 ท่าเต่าลงหนอง
  - 2.4.2 ท่าแซ่แกว่งหาง
- 2.5 ท่าเลียนแบบธรรมชาติ มีจำนวน 1 ท่า คือ ท่าลมพัดพร้าว

2.6 ทำเลียนแบบกิริยาท่าทางมนุษย์ มีจำนวน 13 ท่า คือ

- 2.6.1 ท่าหลีกแม่เมีย
- 2.6.2 ท่าตีกลองกินเหล้า
- 2.6.3 ท่าคนซาแห้ง
- 2.6.4 ท่าตาขำตึงัว
- 2.6.5 ท่าสาวลงทุ่ง
- 2.6.6 ท่าสาวน้อยประแป้ง
- 2.6.7 ท่าพายเรือล่อง
- 2.6.8 ท่ากวยจับอู๋
- 2.6.9 ท่าปลิงหลาน
- 2.6.10 ท่าผู้เฒ่านั่งฟังธรรม
- 2.6.11 ท่าคนเมาเหล้า
- 2.6.12 ท่าผู้เฒ่านั่งผิงไฟ
- 2.6.13 ท่านับเงินตรา

2.7 ทำเลียนแบบการประกอบอาชีพ มีจำนวน 7 ท่า คือ

- 2.7.1 ท่าเกี่ยวข้าวในนา
- 2.7.2 ท่าสักลุ่ม
- 2.7.3 ท่าดำข้าว
- 2.7.4 ท่ามปลาในน้ำ
- 2.7.5 ท่าคนเข็นฝ้าย
- 2.7.6 ท่าสาวแม่ช้างลงทุ่งถือหวี
- 2.7.7 ท่าไถนา

2.8 ทำเลียนแบบตัวละครในวรรณคดี มีจำนวน 5 ท่า คือ

- 2.8.1 ท่าทศกัณฐ์โถมนาง
- 2.8.2 ท่าพิเภกถวายครุ
- 2.8.3 ท่ากินรีชมดอก
- 2.8.4 ท่าหนุมานถวายแหวน
- 2.8.5 ท่าพื่อนอุณมิโนราห์

2.9 ทำเลียนแบบมวยไทย มีจำนวน 2 ท่า คือ

- 2.9.1 ท่าหยิกไหล่ลายมวย
- 2.9.2 ท่าลายมวย

- 2.10 ท่าเบ็ดเตล็ด มีจำนวน 4 ท่าคือ
- 2.10.1 ท่าพรหมลีหน้า (ท่านาฏศิลป์)
  - 2.10.2 ท่าพ็อนเกี้ยวชู้ (ท่าเกี้ยวพาราสี)
  - 2.10.3 ท่าเลี้ยงผีให้ (ท่าพ็อนในพิธีกรรม)
  - 2.10.4 ท่าลำเพลิน (ท่าพ็อนหมอลำเพลิน)
3. มีปริมาณการใช้ท่าพ็อนในการแสดงแต่ละครั้งนั้น ไม่นแน่นอน
4. ลักษณะเด่นของท่าพ็อน ได้แก่
- 4.1 ลักษณะมือ
    - 4.1.1 การจับนิ้ว นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ ไม่จรดติดกันแบบนาฏศิลป์
    - 4.1.2 การพรมนิ้ว หรือการกระดิกนิ้ว นิยมกระดิกนิ้วไปมาตลอดเป็นส่วนใหญ่ในขณะพ็อน
    - 4.1.3 การยกมือ ไม่จำกัดตายตัวว่าจะยกมือในระดับไหนแน่นอน ถึงแม้จะเป็นท่าเดียวกัน เช่น ท่าพ็อนจกของฝ่ายชายและท่าบัตป้องของฝ่ายหญิง
    - 4.1.4 การม้วนมือ มีการม้วนมือทั้ง 2 ในลักษณะหมุนเมื่อม้วนพันกัน เช่น ท่าหยิกไหลละลายมวย
    - 4.1.5 การกำมือ มีการกำมือแบบหลวมๆ เช่น ท่าเลี้ยงผีให้ ท่าข้างชูงวง ท่าหยิกไหลละลายมวย
    - 4.1.6 การบัตป้อง มีการใช้มือในลักษณะบัตป้องอวัยวะเพศทั้งส่วนบนและส่วนล่าง ในท่าพ็อนเกี้ยว
  - 4.2 ลักษณะเท้า
    - 4.2.1 การเขย่งเท้า มีเขย่งเท้าโดยใช้ปลายเท้าข้างใดข้างหนึ่งและพื้นแล้วก้าวเดินในลักษณะเขย่ง เช่น ท่าซาแหง หรือชยับซาเขย่งไปข้างหน้า เช่น ท่าไถนา
    - 4.2.2 การก้าวไขว้ นิยมก้าวเท้าข้างใดข้างหนึ่งวางไขว้ข้างหน้า และเปิดสันเท้าหลัง
  - 4.3 ลักษณะลำตัว
    - 4.3.1 การย่อ มีการขย่มตัวและเข้าให้ เข้ากับจังหวะทั้งในลักษณะยืนอยู่กับที่และก้าวเท้าเดิน ในขณะพ็อน
    - 4.3.2 การเอนตัว ไม่นิยมขย่มลำตัวตั้งตรงเต็มที่ แต่มีการเอนตัวไปด้านหลังหรือโน้มตัวไปด้านหน้า

4.4 การเคลื่อนไหว

- 4.4.1 ส่วนใหญ่มีการเคลื่อนไหวท่าทางตลอดเวลาในขณะที่พื่อนไม่ทำท่าหนึ่งหรือท่าท่าค้างเหมือนท่ารำของนาฏศิลป์ในบางท่า
- 4.4.2 จะมีการเคลื่อนไหวเท้าโดยก้าวเท้าไปทั้งด้านหน้า ด้านข้าง ด้านหลังสลับกันไป หรืออาจจะทำท่าพื่อนอยู่กับที่ในบางครั้ง ทั้งนี้ไม่จำกัดตายตัว แล้วแต่หมอลำจะเคลื่อนไหวตามอารมณ์ และความรู้สึกในการพื่อนของตนเป็นไปตามธรรมชาติ
- 4.4.3 ท่าพื่อนจะมีการถอยหนี หลบหลีกและปกป้องให้พ้นจากการจวยโอกาส ลวนลามของฝ่ายชาย
- 4.4.4 ใช้การย่อในข้อ 4.3.1 เป็นการกระแทกจังหวะลม้าเสมอ

แนวคิดและลักษณะท่าพื่อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ

จากการสัมภาษณ์หมอลำทองมาก จันทะลือ⁴ ได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะท่าพื่อนว่ามีอยู่ 2 ลักษณะ คล้ายกับท่าพื่อนหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คือ 1.ท่าพื่อนเกี่ยว 2. ท่าพื่อนอิสระ

1. ท่าพื่อนเกี่ยว เป็นท่าพื่อนเกี่ยวของฝ่ายชายในขณะที่หยุดพักการรำในยกที่ 3 มีท่าพื่อนจำนวน 6 ท่า คือ 1. ท่าพื่อนเกี่ยวสาวธรรมดา 2. ท่าเหลื่อมลงกอไผ่ 3. ท่าต้อนผู้สาวเข้ามา 4. ท่าเปิดทาง 5. ท่าตบหรือจกหี 6. ท่าควมตอ ท่าพื่อนเกี่ยวนี้ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นและกำหนดชื่อท่าขึ้นเองทั้งสิ้นเมื่อประมาณ 30 กว่าปีมาแล้ว หรือประมาณในปี พ.ศ. 2500 โดยคำนึงถึงหลักความจริงในความรู้สึกของผู้ชายที่ต้องการเกี่ยววาราสีผู้หญิงซึ่งจะต้องมีลำดับขั้นตอนแล้วจึงกำหนดเป็นลักษณะท่าพื่อน กล่าวคือ เริ่มจาก

1.1 ท่าพื่อนเกี่ยวสาวธรรมดา เป็นท่าพื่อนเพื่อดูท่าที่ของฝ่ายหญิงว่าพึงพอใจหรือไม่เพียงไร และจะได้เป็นการสำรวจรูปร่างหน้าตาฝ่ายหญิงไปด้วย

1.2 ท่าเหลื่อมลงกอไผ่ เป็นท่าที่ได้พบเห็นจากธรรมชาติของสัตว์คือ งูเหลื่อมกำลังเลื้อยลงกอไผ่ ทำให้เกิดความคิดนำมาประดิษฐ์เป็นท่าพื่อนและตั้งชื่อตามสิ่งที่ได้พบเห็น แต่มีความหมายในการแสดงออกเพื่อเกี่ยววาราสีและหยอกล้อ โดยเมื่อเริ่มแรกจากการดูท่าที่ของฝ่ายหญิงแล้วในท่าที่ 1 ก็จะทำท่าเจ้าชู้หยอกล้อในลักษณะม้วนมือทั้ง 2 แล้วยื่นมือชี้ไปข้างหน้าบริเวณสะโพกของผู้หญิง โดยมีความหมายเป็นนัยว่าพึงพอใจในบริเวณร่างกายส่วนนั้นของผู้หญิงซึ่งตนเองต้องการเห็นและสัมผัสอันเป็นแนวทางไปสู่การมีเพศสัมพันธ์

⁴สัมภาษณ์, หมอลำทองมาก จันทะลือ ศิลปินแห่งชาติ พ.ศ. 2529, วันที่ 16 ตุลาคม 2538.

1.3 ทำต๋อนผู้สาวเข้ามุ่ม เป็นท่าที่ต้องการหลอกล่อฝ่ายหญิงให้เดินพ็อนเข้ามา อยู่ในมุ่มของเวที่ด้านใดด้านหนึ่ง

1.4 ท่าเปิดทาง เป็นท่าพ็อนหลอกล่ออีกท่าหนึ่งที่อยู่ต่อจากท่าต๋อนผู้สาวเข้ามุ่ม เพื่อแก้งเปิดทางให้ฝ่ายหญิงเดินออกจากมุ่มเวที่

1.5 ท่าตบตีหรือจกตี เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าเปิดทาง เพื่อให้ฝ่ายหญิงเดินออกมาโดยไม่ทันระวังตัว ก็ถูกฝ่ายชายฉวยโอกาสตะปบของลับฝ่ายหญิง ซึ่งในการแสดงจริงนั้นจะ ทำท่าด้วยความรวดเร็ว แต่ไม่รุนแรง เพราะถ้าหากเกิดผิดพลาด จะทำให้ฝ่ายหญิงรู้สึกเจ็บ และอับอายในเชิงพ็อน

1.6 ท่าควมตอ เป็นท่าโอบกอดผู้หญิง ที่ฝ่ายชายมักหาโอกาสผูกเนื้อต้องตัว ฝ่ายหญิงอยู่ตลอดเวลา ในจำนวนท่าพ็อนเกี่ยวทั้ง 6 ท่าที่จะใช้ในเวลาที่หยุดพักการรำเกี่ยว ใช้ท่าพ็อนเกี่ยวทั้ง 6 ท่านี้เป็นไปตามลำดับที่กำหนด และไม่นิยมใช้พ็อนซ้ำๆ กัน แต่อาจ พลิกแพลงท่าท่าหันไปทางด้านซ้าย-ขวาบ้างสลับกันไป

2. ท่าพ็อนอิสระ เป็นท่าพ็อนที่ใช้ประกอบการรำในยกที่ 4 มีจำนวน 12 ท่า คือ

2.1 ท่าแฉิ่งตากซา

2.2 ท่ากาดากปีก

2.3 ท่าเสื่อออกเหล่า

2.4 ท่าเต่าลงหนอง

2.5 ท่าชะโกลงคลอง

2.6 ท่าพันไม้

2.7 ท่าคนโบราณสีไฟ

2.8 ท่าแม่ลูกอ่อนกอดลูกกินนม

2.9 ท่าผู้สาวผิดข้าว

2.10 ท่าคนลี้กลุ่ม

2.11 ท่าคนไถนา

2.12 ท่าคนทำนา

ท่าพ็อนอิสระ เป็นท่าที่แสดงออกไม่จำกัดว่าจะใช้กี่ท่าในเวลาแสดง และไม่จำเป็นต้องเรียงลำดับท่า เพียงแต่ให้มีความหมายสัมพันธ์ตรงกับกลอนลำที่บรรยาย ในการคิดประดิษฐ์ ท่าพ็อนเหล่านี้ เกิดจากสิ่งที่ตนได้พบเห็นจากธรรมชาติของสัตว์ และชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ของมนุษย์ในท้องถิ่น เช่น ท่าพันไม้ ท่าคนไถนา เป็นต้น จึงคิดนำมารวบรวมแล้วแต่งเป็นกลอน ลำให้มีคำสัมผัสกันในแต่ละท่า จากนั้นจึงนำเข้ามาประกอบการแสดงบนเวที เพราะเห็นว่า เนื้อหาในการลำและพ็อนบนเวทีส่วนมากเป็นการเกี่ยวพาราสี และการลำเล่าเรื่องนิทาน

วรรณคดีต่างๆ จึงเห็นว่าควรหาสิ่งแปลกใหม่ให้แก่ผู้ชมและผู้แสดงเอง เพื่อไม่ให้เกิดความจำเจและซ้ำซาก จึงได้คิดประดิษฐ์และนำท่าเหล่านั้นแสดงออกเปลี่ยนบรรยากาศในช่วงการแสดง ยกที่ 4 และทั้งยังเป็นการโอ้อวดภูมิปัญญาความรู้ของตนในการลำและพ้อนแก้มอล้ำด้วยกันและแก่ผู้ชมอีกด้วย ทั้งนี้ท่าพ้อนเหล่านี้ได้คิดประดิษฐ์ในช่วงระยะเวลาเดียวกับการคิดประดิษฐ์ท่าพ้อนเกี้ยว เพราะในช่วงนั้นยังเป็นหมอลำหนุ่มอายุน้อย ต้องการพัฒนารูปแบบการแสดงของตนให้เป็นที่ยอมรับแก่ผู้ชมโดยทั่วไป ส่วนแนวคิดในการเลือกใช้ท่าพ้อนอิสระบางท่าในการแสดงแต่ละครั้งนั้นขึ้นอยู่กับสาเหตุดังนี้

ก. เวลาที่แสดง ถ้ามีเวลาแสดงมากเช่น แสดงหมอลำทั้งคืนตั้งแต่หัวค่ำประมาณ 2 ทุ่มจนถึงสว่างอาจใช้ท่าพ้อนอิสระแสดงประมาณ 6-8 ท่า โดยตัดทำผู้สาวผัดขาว ท่าคนลักลุ่ม ท่าคนไถนา ท่าคนทำนา เพราะเห็นว่าเป็นท่าทางธรรมดาที่หมอลำส่วนใหญ่ใช้แสดงกัน จึงไม่ต้องการให้เกิดความซ้ำซากแก่ตัวผู้ชมและหมอลำ และโดยปกติไม่นิยมแสดงครบทั้ง 12 ท่า เนื่องจากต้องลำและพ้อนโต้ตอบกับฝ่ายหญิงด้วย อาจทำให้ผู้ชมเบื่อหน่ายได้เช่นกัน

ข. สถานที่แสดง ถ้าเป็นสถานที่ที่เคยแสดงท่าเหล่านั้นแล้ว เมื่อไปแสดงใหม่อีกครั้งจะไม่นิยมใช้ท่าพ้อนเดิม

ค. โอกาสที่แสดง ถ้าเป็นงานแสดงเพื่อการสาธิตให้ความรู้เชิงวิชาการแก่ผู้ชม เช่น สถาบันทางการศึกษา อาจจะต้องครบทั้ง 12 ท่า ถ้าเป็นการแสดงหมอลำโดยทั่วไปก็ต้องขึ้นอยู่กับเวลาและสถานที่ตั้งที่ได้กล่าวแล้ว

ง. ผู้แสดง ในที่นี้หมายถึงตัวหมอลำเอง ขึ้นอยู่กับสภาพร่างกายและคุณภาพของเสียงที่จะแสดงในวันนั้นมีสภาพสมบูรณ์และน้ำเสียงแจ่มใสเพียงไร ถ้าหากสุขภาพไม่สมบูรณ์ป่วยเป็นไข้ หรือในปัจจุบันนี้หมอลำทองมากมีอายุมากแล้ว ก็ไม่สามารถลำและพ้อนได้เป็นเวลานาน เพราะจะเมื่อยและเหนื่อยเร็วกว่าปกติ ฉะนั้นท่าพ้อนที่ใช้จึงไม่เลือกท่าที่ก้มตัวลงต่ำมาก ดังเช่น ท่าคนลักลุ่ม ท่าคนทำนา เป็นต้น แต่จะเลือกท่าพ้อนที่ดูแปลกตา และสนุกสนานใช้แสดง เช่น ท่าแอ้งตากล้า ท่ากาดากปัก ท่าเสื่อออกเหล่า ท่าเต่าลงหนอง และท่าชะโงกคดอง เป็นต้น ส่วนใหญ่ใช้ท่าพ้อนไม่ซ้ำกันในการแสดงแต่ละครั้ง

นอกจากนั้นยังมีท่าเบ็ดเตล็ดซึ่งเป็นท่าทางปกติอย่างธรรมดาสามัญทั่วไป ที่แสดงกิริยาท่าทาง อารมณ์ โดยตีบทไปตามเนื้อเรื่อง เช่น ท่าไหว้ ตีใจ ร้องให้ ตัวเรา ตัวท่าน เป็นต้น อันมีลักษณะคล้ายกับท่าเบ็ดเตล็ดของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ซึ่งมีได้คิดประดิษฐ์ให้ประติงตงงามอย่าง เช่นท่ารำของนาฏศิลป์ เพียงแต่ใช้มือ เท้า ลำตัวและสีหน้าแสดงออกให้ผู้ชมเกิดความเข้าใจ ฉะนั้นท่าทางเหล่านี้จึงไม่ได้กำหนดเป็นท่าพ้อนแต่อย่างใด

ฉะนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดในการออกท่าพ้อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ จะมีอยู่ด้วยกัน 2 ลักษณะคล้ายกับหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน คือ 1. ท่าพ้อนเกี้ยว มีจำนวน 6 ท่า ใช้

แสดงในช่วงยกที่ 3 ในระหว่างพักการลำเกี่ยวเพื่อแสดงการเกี่ยวพาราสีโดยใช้เรียงไปตาม ลำดับของท่า 2. ท่าพ้อนอิสระประกอบการลำ มีจำนวน 12 ท่า ใช้แสดงในช่วงยกที่ 4 เพื่อ พ้อนไ้แสดงความสามารถในการพ้อน โดยไม่แสดงครบทั้ง 12 ท่า และไม่จำเป็นต้อง เรียงลำดับท่าเหมือนกันเสมอไปในการแสดงแต่ละครั้ง ท่าพ้อนทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวได้คิด ประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยได้จากการพบเห็นสิ่งต่างๆ จากธรรมชาติของสัตว์ แล้วนำมาประดิษฐ์เป็น ท่าพ้อนโดยคำนึงถึงหลักความจริง เช่น ท่าพ้อนเกี่ยวต้องมีลำดับขั้นตอนในการเกี่ยวพาราสี ซึ่งแตกต่างจากหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ที่ได้รับการถ่ายทอดท่าพ้อนเกี่ยวจากบิดา

ในลำดับต่อไปนี้ขออธิบายลักษณะท่าพ้อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ โดยยกตัวอย่าง ท่าพ้อนเกี่ยวจำนวน 6 ท่า และท่าพ้อนอิสระจำนวน 12 ท่า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

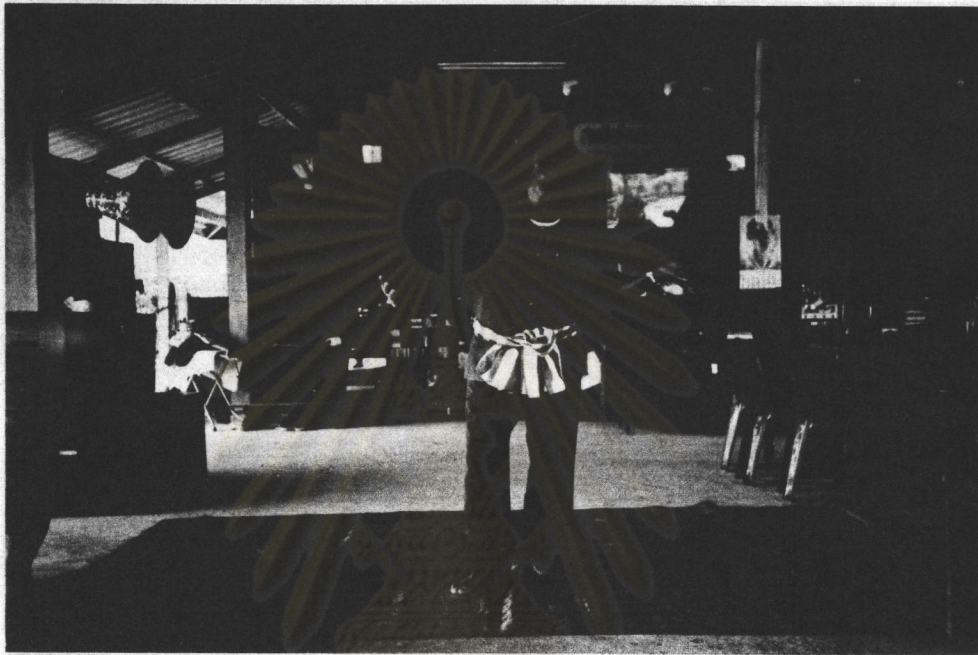

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ท่าฟ้อนของหมอลำกลอนทองมาก จันทะลือ

แสดงท่าโดยหมอลำทองมาก จันทะลือ

บันทึกภาพเมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2538 ณ สำนักงานหมอลำทองมาก จันทะลือ จ.อุบลราชธานี
ท่าที่ 1 ท่าฟ้อนเกี่ยวสาวธรรมดา

ภาพที่ 53

ลักษณะท่า*	คล้ายท่ากเจ้าบินวน
มือ	มือซ้ายแบหงายออกข้างลำตัว งอศอกเล็กน้อย มือขวาแบออก หักข้อมือตั้งขึ้นข้างลำตัวงอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าขวาวางเฉียงไปด้านหน้า งอเข่าเล็กน้อย เท้าซ้ายวางเต็มเท้าห่างกันพอประมาณ
ลำตัว	กอดไหล่ เอียงศีรษะซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยๆ ม้วนมือซ้ายเข้าหาลำตัวแล้ว โบกมือปล่อยออก หักข้อมือตั้งขึ้น มือขวาค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นหงายมือออก ในขณะที่เปลี่ยนมือจะกระดกนิ้วมือไปมา ศีรษะค่อยๆ เปลี่ยนมาเอียงขวา กอดไหล่ขวาเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนของฝ่ายชายแสดงท่าเกี่ยวพาราสีฝ่ายหญิง

*ลักษณะท่า ในขั้นนี้เป็นการเทียบเคียงท่าฟ้อนที่คล้ายคลึงกับท่าฟ้อนแม่บทอีสาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ยึดเป็นแนวทางในการอธิบายในบทต่อไป ดังที่ได้กล่าวข้างต้น

ท่าที่ 2 ท่าเหลื่อมลงกอไผ่

ภาพที่ 54

ลักษณะท่า

มือ

คล้ายท่าหลักแม่เมี่ยง แต่มือขวายกสูงระดับอก

มือซ้ายแบออกตั้งฝ่ามือตรง เขยียดเขนตรง ยื่นแขนเฉียงออกไปข้าง
ลำตัว มือขวาแบออกตั้งฝ่ามือตรง งตศอกยกมือขึ้นระดับอก

เท้า

เหมือนท่าที่ 1 แต่เปิดส้นเท้าขวาเล็กน้อย

ลำตัว

กตไหล่ เอียงศีรษะเล็กน้อย หน้ามองมือซ้าย

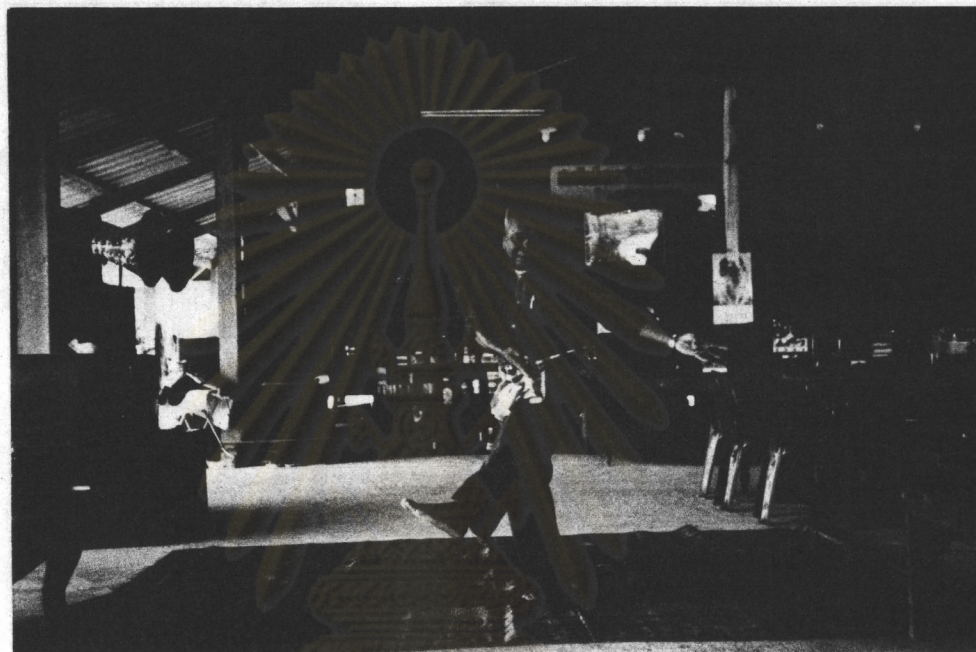
การเคลื่อนไหว

ค่อยๆ เคลื่อนมือขวาและสอดลงใต้แขนซ้าย ให้หลังมือทั้ง 2 ซนกัน
แล้วเคลื่อนมือยกขึ้นระดับหน้า นับเป็น 1 แล้วลดมือซ้ายสอดใต้มือขวา
ยกขึ้นลักษณะเดียวกับนับเป็น 2 แล้วจึงลดมือขวาลงสอดใต้มือซ้าย หลัง
มือซนกัน ยกขึ้นเสมอนับเป็น 3 โดยในขณะที่สอดมือนั้นกระดูกนิ้วไป
มาด้วยเล็กน้อย พร้อมทั้งขม้มตัวตามจังหวะ

ความหมาย

เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบงูเหลื่อมกำลังเลื้อยลงตามลำต้นของกอไผ่

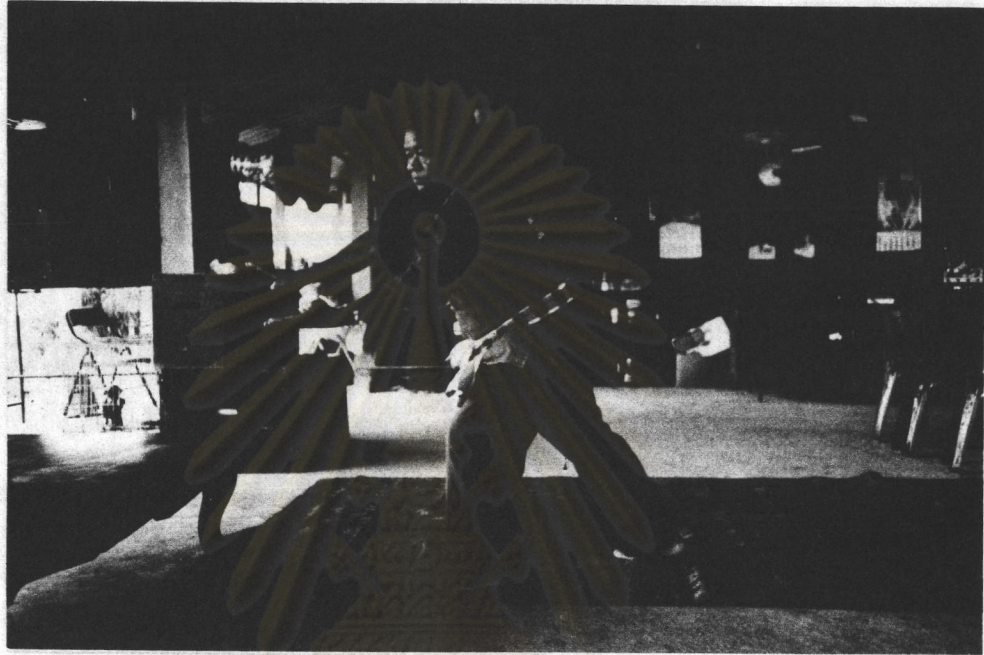
ท่าที่ 3 ท่าต้อนผู้สาวเข้ามา

ภาพที่ 55

ลักษณะท่า	คล้ายท่าแอ้งหย่อนขา แต่ยกขาซ้ายไขว้หน้า
มือ	มือซ้ายแบออก ยกแขนเหยียดตั้งออกไปด้านข้างลำตัว มือขวาแบออก งอศอกเล็กน้อย ยกแขนออกด้านหน้าลำตัวให้ขนานกับมือซ้าย โดยมือที่ 2 ทำมุมเอียง 45 องศากับลำตัว
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายเหยียดตั้งยกเอียงไปข้างหน้าในลักษณะไขว้กับขาซ้าย
ลำตัว	เอียงซ้าย กดไหล่ซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ค่อยๆ เคลื่อนลำตัวมาทางขวามือ กระดิกนิ้วมือไปมาเล็กน้อยพร้อมกับขยับตัวไปตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนที่ฝ่ายชายกำลังต้อนฝ่ายหญิงเข้ามา

ท่าที่ 4 ท่าเปิดทาง

ภาพที่ 56

ลักษณะท่า	คล้ายท่าดาซาตึงัว แต่ลดมือขวาลงต่ำ
มือ	มือซ้ายแบออกเหยียดแขนยื่นไปข้างหน้า มือขวาแบคว่ำลงเหยียดแขนยื่นไปข้างหน้าลักษณะเดียวกัน
เท้า	เท้าซ้ายวางไปข้างหน้าลักษณะย่อเข้า เท้าขวาวางอยู่ข้างหลังห่างกันเล็กน้อย ให้น้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	เป็นท่าเคลื่อนไหวต่อเนื่องจากท่าที่ 3 โดยกระดูกนิ้วและขม่อมตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนที่ฝ่ายชายแก๊ง เปิดทางให้ฝ่ายหญิงหนีออกจากมุมเวทีได้

ท่าที่ 5 ท่าตบตี (ท่าจกตี)

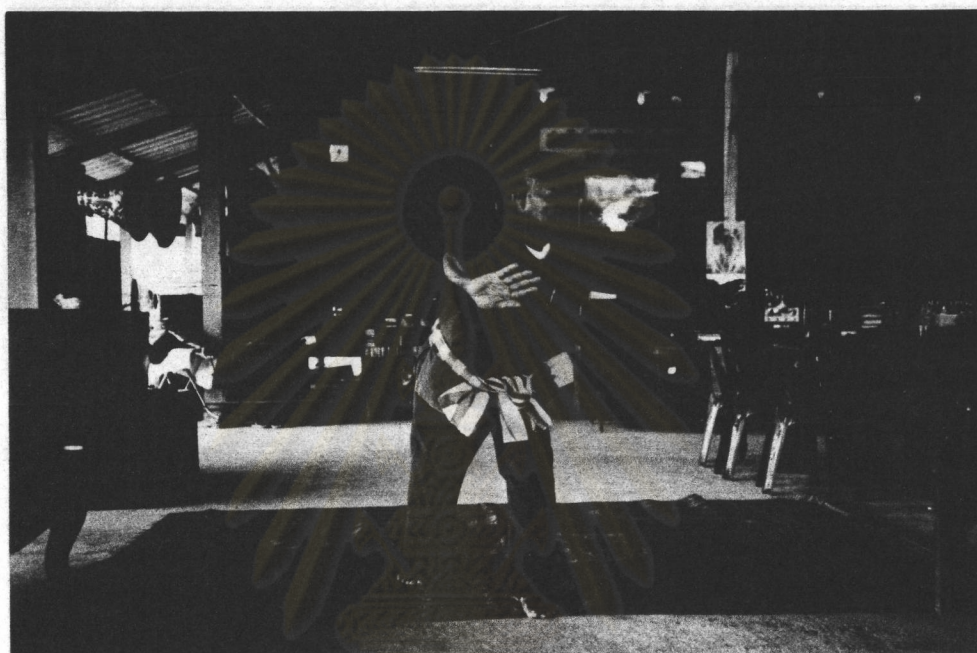

ภาพที่ 57

ลักษณะท่า	คล้ายท่าหนุมนานถวายเป็น แต่มือขวาหงายส่งไปข้างหลัง ในลักษณะยื่น
มือ	มือซ้ายแบหงายยกขึ้นระดับไหล่ เหยียดไปข้างหน้า งอศอกเล็กน้อย มือขวาเหยียดตั้งส่งไปข้างหลัง
เท้า	เท้าซ้ายอยู่ข้างหน้า เท้าขวาอยู่หลัง
ลำตัว	ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เป็นท่าเคลื่อนไหวต่อเนื่องจากท่าที่ 4 เมื่อฝ่ายหญิงต้องการหนีมาทางด้านหลังฝ่ายชาย
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนที่ฝ่ายชายฉวยโอกาสตะปบของลับฝ่ายหญิงขณะทีหนี

ท่าที่ 6 ท่าควมคอ (ท่าโอบผู้หญิง)

ภาพที่ 58

ลักษณะท่า	คล้ายท่าศกัถ์โลมนาง แต่หงายฝ่ามือออก
มือ	มือทั้ง 2 แยกท่าท่าโอบ โดยใช้หลังมือหันเข้าหากันห่างกันพอประมาณ เปิดศอกและยกไหล่ขึ้นเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้าในลักษณะย่อ เท้าขวาวางด้านหลังห่างกันพอประมาณ นิ้วหนังก้อยู่ที่ขาซ้าย
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	ทำท่าที่เดินโอบตามผู้หญิง นิ้วกระดูก และขย่มตัวตามจังหวะไปด้วย
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนแสดงการโอบกอดของฝ่ายชาย

* หมายเหตุ ท่าที่ 1-6 เป็นลักษณะท่าพ็อนเกี่ยวพาราสี ซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานหรือเป็นแม่ท่าของหมอลำทองมาก จันทะลือ

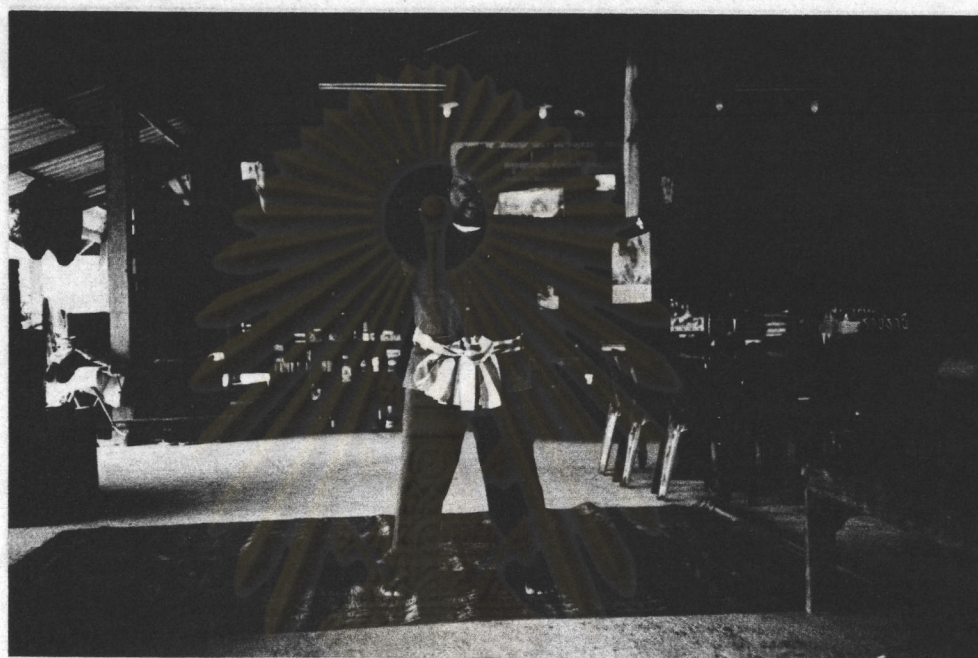
ท่าที่ 7 ท่าแอ้งตากชา

ภาพที่ 59

ลักษณะท่า	คล้ายท่าแอ้งหย่อนชา แต่มือทั้ง 2 วางอยู่ข้างลำตัว
มือ	มือทั้ง 2 วางด้านข้างลำตัว
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้า เท้าขวาวางไว้ด้านข้างลำตัวห่างจากเท้าซ้ายเล็กน้อย นิ้วหนักอยู่ที่เท้าซ้าย
ลำตัว	เอียงซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์คือแรงกำลังขึ้นพักผ่อน

ท่าที่ 8 ท่ากาตากปีก

ภาพที่ 60

ลักษณะท่า	คล้ายท่ากาตากปีก
มือ	มือทั้ง 2 แยกออก ทักข้อมือตั้งขึ้น เขยียดแขนตั้งยกเสมอไหล่ด้านข้าง ลำตัว
เท้า	เท้าทั้ง 2 วางเต็มเท้าในลักษณะยื่นกางขาห่างกันพอประมาณ
ลำตัว	ลำตัวตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	กระดิกนิ้วพร้อมกับขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์คือ กากำลังกางปีกขณะที่พ้อน

ท่าที่ 9 ท่าเสื่อออกเหล้า

ภาพที่ 61

ลักษณะท่า	คล้ายท่าเสื่อออกเหล้า
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นไปข้างหน้าระดับไหล่ งอศอกเป็นมุมฉาก
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายก้าวไปข้างหน้าวางเต็มเท้า
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ ด้วยการเสียนแบบท่ากระโจนของเสื่อ

ท่าที่ 10 ท่าเต่าลงหนอง

ภาพที่ 62

ลักษณะท่า	คล้ายท่าเต่าลงหนอง
มือ	มือทั้ง 2 ยื่นไปข้างหน้าวางซ้อนกันในลักษณะงุ้มมือ โดยให้มือซ้ายวางทับบนมือขวา งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายก้าวไปข้างหน้าวางเต็มเท้า
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	ยกมือทั้ง 2 เคลื่อนไหวไปด้านข้างซ้าย-ขวา
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ ด้วยการเลียนแบบท่าเดินของเต่า

ท่าที่ 11 ท่าชะโคลงคลอง

ภาพที่ 63

ลักษณะท่า	คล้ายท่าตุ่นเข้าอุ้ง แต่กางนิ้วหัวแม่มือออก
มือ	เหมือนท่าที่ 10 แต่ให้นิ้วหัวแม่มือทั้ง 2 ช้างเหยียดตั้งออกมาด้านข้าง
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายก้าวไปข้างหน้าวางเต็มเท้า
ลำตัว	โน้มไปข้างหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เหมือนท่าที่ 10 แต่ให้ขยับนิ้วหัวแม่มือทั้ง 2 หมุนไปข้างหน้าตลอด
ความหมาย	เป็นท่าพื่อนเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ ด้วยการเลียนแบบปลาชะโดว่ายน้ำ

ท่าที่ 12 ท่าฟันไม้

ภาพที่ 64

ลักษณะท่า	คล้ายท่าไถนา
มือ	มือซ้ายกำยกขึ้นข้างลำตัว ท่าท่าเหมือนกำขวานฟันต้นไม้ มือขวายกขึ้นลักษณะเดียวกัน ท่าท่าจับต้นไม้
เท้า	เท้าทั้ง 2 อยู่ในลักษณะยืน โดยวางเท้าขวาไว้ข้างหน้าห่างจากเท้าซ้ายเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้า กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือซ้ายยกขึ้นท่าท่าฟันขวานขึ้น-ลงตามจังหวะ พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าฟันอนเลียนแบบท่าทางของชาวอีสานกำลังใช้ขวานฟันต้นไม้

ท่าที่ 13 ท่าคนโบราณสีไฟ*

ภาพที่ 65

ลักษณะท่า	คล้ายท่าเสื่อออกเหล่า แต่กำมือทั้ง 2 ลดต่ำระดับเอว
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างหน้าระดับเอว งอศอกเล็กน้อย
เท้า	เท้าขวาวางเต็มเท้า เท้าซ้ายวางลงในลักษณะย่อเข้าห่างกันพอสมควร น้ำหนักอยู่ที่เท้าซ้าย
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ดึงมือทั้ง 2 เข้าและยื่นออกสลับไปมาทำท่าลักษณะสีไฟ โดยขย่มตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางของคนอีสาน โบราณกำลังติดไฟประกอบอาหาร

* การสีไฟแบบโบราณของคนอีสานจะใช้เศษไม้หรือกิ่งไม้แห้งถูหรือสีกันให้เกิดความร้อนจนลุกเป็นไฟ

ท่าที่ 14 ท่าแม่ลูกอ่อนเกอดลูกกินนม

ภาพที่ 66

ลักษณะท่า	คล้ายท่าปูสิงหลาน แต่หงายฝ่ามือวางซ้อนกัน
มือ	แบฝ่ามือหงายขึ้นทั้ง 2 ข้าง หักข้อศอกยกมือขึ้นระดับอก ให้ฝ่ามือขวา วางบนฝ่ามือซ้ายท่าทำในลักษณะอุ้มลูก
เท้า	เท้าซ้ายอยู่ในลักษณะยืน เท้าขวาวางเฉียงไปด้านข้างเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มลำตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย ยกไหล่ขวา เอียงศีรษะขวาเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	แกว่งแขนทั้ง 2 ไปมาเล็กน้อยในลักษณะเดิม พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อย ตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางสตรีอีสานกำลังให้ลูกกินนม

ท่าที่ 15 ท่าผู้สาวมัดข้าว

ภาพที่ 67

ลักษณะท่า	คล้ายท่าปูสิ่งหลาน
มือ	แบ่มือทั้ง 2 ยื่นออกไปข้างหน้าอกเล็กน้อย ทำท่าลักษณะถือกระตังมัดข้าว
เท้า	เท้าทั้ง 2 อยู่ในลักษณะยืน กางขาออกเล็กน้อย
ลำตัว	ลำตัวตั้งตรง ก้มหน้ามองมือเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับมือทั้ง 2 ยกขึ้น-ลง ตามจังหวะทำท่าในลักษณะมัดข้าว พร้อมกับขยับตัวเล็กน้อยตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางผู้หญิงสาวอีสานกำลังมัดข้าว

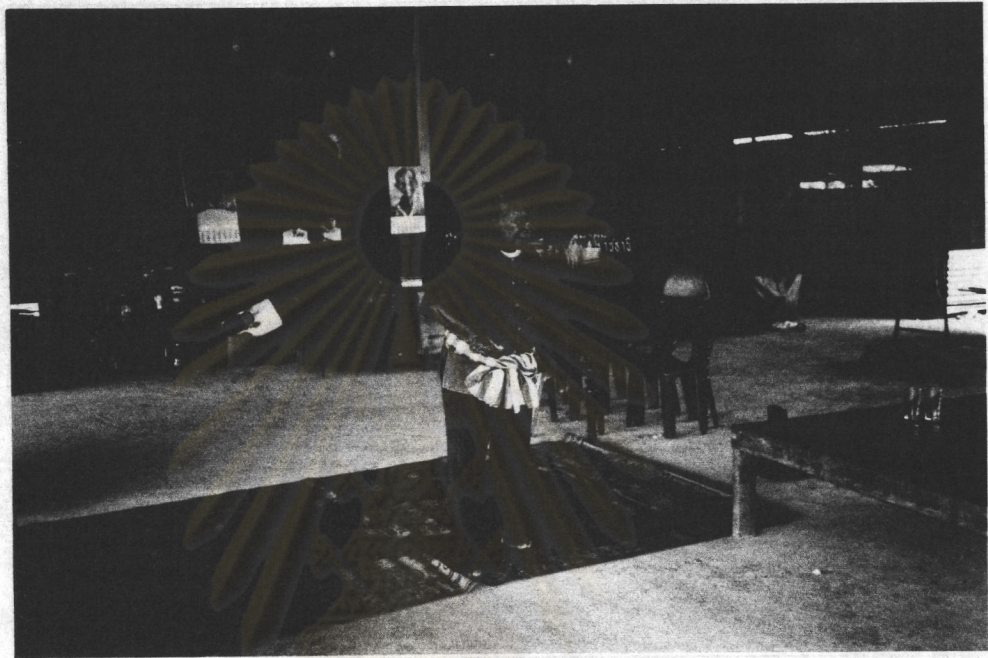
ท่าที่ 16 ท่าคนลักส้ม

ภาพที่ 68

ลักษณะท่า	คล้ายท่าลักส้มแต่ยกมือขวาสูง
มือ	มือขวายกสูงระดับไหล่ กำมือ ยื่นไปข้างหน้า งอศอกเล็กน้อย ทำท่าลักษณะจับส้ม มือซ้ายอยู่ต่ำกว่าเล็กน้อย ทำท่าลักษณะจับส้มเช่นกัน
เท้า	เท้าขวาอยู่ในลักษณะยื่นเต็มเท้า เท้าซ้ายวางก้าวไปด้านข้าง ย่อเข้าเช่นกัน
ลำตัว	ก้มตัวลง ไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	ยกมือทั้ง 2 ขึ้น-ลงพร้อมกันตามจังหวะ ทำท่าลักษณะจับส้มหาปลาพร้อมกับเขย่าตัวเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางคนอีสานกำลังจับปลาด้วยส้ม

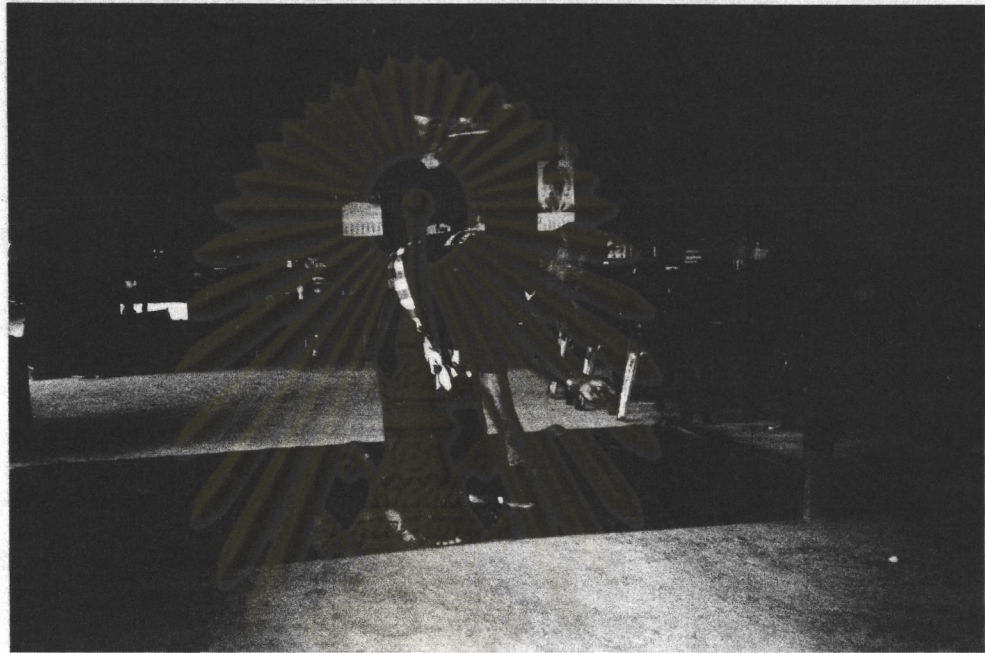
ท่าที่ 17 ท่าคนไถนา

ภาพที่ 69

ลักษณะท่า	คล้ายท่าไถนา
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้น โดยให้มือขวาอยู่สูงกว่าเล็กน้อย มือขวาทำท่าจับคันไถ มือซ้ายจับเชือก
เท้า	เท้าซ้ายอยู่ในลักษณะยืน เท้าขวาก้าวไปข้างหน้าเล็กน้อย
ลำตัว	ตั้งตรง ก้มหน้าลงเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับมือทั้ง 2 เข้าออกเล็กน้อยตามจังหวะ พร้อมทั้งขยับตัวไปด้วยเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางคนอีสานกำลังไถนา

ท่าที่ 18 ท่าคนทำนา

ภาพที่ 70

ลักษณะท่า	คล้ายท่าสักสุม แต่ยื่นมือซ้ายออก
มือ	กำมือซ้ายหงายขึ้นยื่นแขนออกไปข้างหน้า งอศอกเล็กน้อย กำมือขวา คว่ำลงยื่นไปข้างหน้าให้อยู่ในระดับต่ำกว่ามือซ้าย
เท้า	เท้าทั้ง 2 อยู่ในลักษณะยืนเต็มเท้า
ลำตัว	ลำตัวและศีรษะก้มลง
การเคลื่อนไหว	มือขวาทำท่าหยิบต้นพันธุ์ข้าวจากมือซ้าย และนำมาปักลงบนพื้นข้างหน้า ตามจังหวะ
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนเลียนแบบท่าทางคนอีสานกำลังทำนาปลูกข้าว

* หมายเหตุ ท่าที่ 7-18 เป็นลักษณะท่าพ้อนอีสาน ใช้ประกอบกลอนลำ (บทร้อง)

จากการศึกษาลักษณะท่าพ้อนของหมอลำทองมาก จันทะลือ ดั่งได้อธิบายข้างต้น
พอสรุปได้ดังนี้

1. มีท่าพ้อนในการแสดง 2 ลักษณะ คือ
  - 1.1 ท่าพ้อนเกี่ยว จำนวน 6 ท่า
  - 1.2 ท่าพ้อนอิสระ จำนวน 12 ท่า
2. ในจำนวนท่าพ้อนทั้ง 2 ลักษณะนี้ เมื่อพิจารณาจากชื่อท่า ลักษณะท่า และความหมายของท่า สามารถจัดแบ่งกลุ่มเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้
  - 2.1 ท่าพ้อนเกี่ยวพาราสิ จำนวน 6 ท่า คือ
    - 2.1.1 ท่าพ้อนเกี่ยวสาวธรรมดา
    - 2.1.2 ท่าเหลื่อมลงกอไผ่
    - 2.1.3 ท่าต้อนสาวเข้ามา
    - 2.1.4 ท่าเปิดทาง
    - 2.1.5 ท่าตบตีหรือท่าจกตี
    - 2.1.6 ท่าควมตอ
  - 2.2 ท่าเลียนแบบสัตว์ปีก มี จำนวน 2 ท่า คือ
    - 2.2.1 ท่าแอ้งตากข่า
    - 2.2.2 ท่ากาตากปีก
  - 2.3 ท่าเลียนแบบสัตว์บก มีจำนวน 1 ท่า คือ ท่าเสื่อออกเหล่า
  - 2.4 ท่าเลียนแบบสัตว์น้ำ มีจำนวน 2 ท่า คือ
    - 2.4.1 ท่าเต่าลงหนอง
    - 2.4.2 ท่าชะโงกคลอง
  - 2.5 ท่าเลียนแบบการประกอบอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ประจำวันจำนวน 7 ท่า
    - 2.5.1 ท่าฟันไม้
    - 2.5.2 ท่าคนโบราณสีไฟ
    - 2.5.3 ท่าแม่ลูกอ่อนกอดลูกกินนม
    - 2.5.4 ท่าผู้สาวมัดข้าว
    - 2.5.5 ท่าคนสักส้ม
    - 2.5.6 ท่าคนไถนา
    - 2.5.7 ท่าคนทำนา
3. มีปริมาณการใช้ท่าพ้อนในการแสดงแต่ละครั้งไม่แน่นอน

คือ

4. ลักษณะเด่นของท่าพ้อน คือ

4.1 ลักษณะมือ

- 4.1.1 การจับนิ้ว นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ ไม่จรดติดกัน
- 4.1.2 การยกมือ ไม่กำหนดแน่นอนว่ายกมืออยู่ในระดับใด
- 4.1.3 การพรมนิ้ว หรือการกระดิกนิ้ว นิยมกระดิกนิ้วไปมาในขณะที่พ้อน
- 4.1.4 การม้วนมือ มีการม้วนมือทั้ง 2 ในลักษณะหมุนม้วนพันกัน เช่น ท่าเหลื่อมลงกอไผ่
- 4.1.5 การจก มีการยื่นมือไปข้างหน้าหรือด้านหลัง เพื่อฉวยโอกาสจับต้องของสงวนฝ่ายหญิง
- 4.1.6 การโอบมือ มีการใช้มือโอบในลักษณะยกมือกว้าง เพื่อลวนลามฝ่ายหญิง

4.2 ลักษณะเท้า

- 4.2.1 การวางเท้า มีทั้งการวางเท้าข้างหนึ่ง ในลักษณะเต็มเท้า ส่วนอีกข้างหนึ่งเขย่งเท้า โดยใช้จุมูกเท้าแตะพื้น และมีการวางเท้าในลักษณะยื่นเต็มเท้าทั้ง 2
- 4.2.2 การก้าวเท้า เป็นการย่อเท้าเดินก้าวไปทั้งด้านหน้าและด้านข้าง ในลักษณะกางขาออกเล็กน้อยเพื่อเดินเข้าหาฝ่ายหญิง ในลักษณะเกี่ยวพาราลี

4.3 ลักษณะลำตัว

- 4.3.1 การย້อน มีลักษณะการย້อนตัว โดยขย่มลำตัวและเข้าให้เข้ากับจังหวะ
- 4.3.2 การเอนตัว ไม่นิยมยัดลำตัวตั้งตรง เต็มที่ในขณะที่พ้อน ส่วนใหญ่จะมีการเอนตัวไปด้านหลังหรือน้อมตัวไปด้านหน้า

4.4 การเคลื่อนไหว

- 4.4.1 มีการเคลื่อนไหวท่าทางตลอดเวลา ไม่นิยมทำท่าค้างหรือท่านิ่ง
- 4.4.2 ในท่าพ้อนเกี่ยว จะเคลื่อนไหวท่าด้วยความรวดเร็วและคล่องแคล่ว ว่องไว โดยก้าวเท้าเข้าหาฝ่ายหญิง
- 4.4.3 ใช้การย້อนในข้อ 4.3.1 เป็นการกระทบจังหวะสม่ำเสมอ

แนวคิดและลักษณะท่าพื่อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ

จากการสัมภาษณ์หมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ⁵ ได้กล่าวถึงแนวคิดและลักษณะท่าพื่อนที่ใช้แสดงว่ามีอยู่ 2 ลักษณะ คือ

1. ท่าพื่อนที่จัดเป็นชุด คือ ชุดหาปลา มีจำนวนทั้งหมด 14 ท่า เรียงลำดับดังนี้ คือ

1.1 ท่าसानแห	1.6 ท่าจับปลา	1.11 ท่ากระโดดตาม
1.2 ท่าเดินทางไปหนองน้ำ	1.7 ท่าหักเงียง	1.12 ท่าเลิกแห
1.3 ท่าจอบปลา	1.8 ท่าจับปลาช่อน	1.13 ท่าสับตแห
1.4 ท่าหว่านแห	1.9 ท่ายกขึ้นอ่างหมู	1.14 ท่าพาดบ่ากลับบ้าน
1.5 ท่ามแหหาปลา	1.10 ท่าหลุดมือ	

ในจำนวนท่าทั้ง 14 ท่านี้เป็นท่าพื่อนที่ได้คิดประดิษฐ์ขึ้นเมื่อประมาณ 20 ปีมาแล้ว (ราวปี 2519) โดยได้พบเห็นจากการทำมาหากินในชีวิตประจำวันของชาวอีสานที่นิยมจับปลาเพื่อยังชีพ แล้วจึงคิดนำท่าทางเหล่านั้นมาเลียนแบบปรับปรุงเป็นท่าพื่อนอย่างมีลำดับขั้นตอนในการจับปลาแต่ละท่าเพื่อนำไปใช้ในการแสดงหมอลำหมู่ซึ่งหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติแสดงอยู่ในคณะรุ่งตะวันศรีทอง (ศึกษารายละเอียดประวัติหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติได้ในภาคผนวก) เช่น ในฉากตอนที่ตัวละครสมมุติเป็นพ่อออกไปหาปลามาประกอบอาหารเพื่อเลี้ยงครอบครัว โดยบรรยายกลอนลำตามเนื้อเรื่องว่าจะออกเดินทางไปหาปลาเสียก่อน แล้วจึงออกท่าพื่อนชุดหาปลาต่อมาจึงได้ถ่ายทอดท่าพื่อนชุดนี้ให้กับลูกศิษย์ที่มาฝึกหัดหมอลำในคณะ เช่น สมจิตร บ่อทอง ซึ่งปัจจุบันเป็นหัวหน้าคณะลูกทุ่งหมอลำที่มีชื่อเสียง (ศึกษาประวัติและผลงานได้ในภาคผนวก) และคนอื่น ๆ เพื่อนำไปใช้ในการแสดงหมอลำ

2. ท่าพื่อนอิสระ เป็นท่าพื่อนที่ไม่มีกลอนลำประกอบ และได้คิดประดิษฐ์ขึ้นเองจากการที่ได้พบเห็นภาพวาดในหนังสือเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องมโนราห์บ้าง และจากการที่ได้พบเห็นกิริยาของคนและสัตว์บ้าง จึงได้นำเอาท่าทางเหล่านั้นมาเลียนแบบปรับปรุงเป็นท่าพื่อนของตน พอดีจะจำแนกให้เห็นดังนี้

- 2.1 ท่าพื่อนที่ได้จากการพบเห็นภาพวาดในหนังสือเรื่องรามเกียรติ์และเรื่องมโนราห์ ได้แก่ ท่าพื่อนมานถวายแหวน ท่าพระรามแผลงศร ท่ามโนราห์-ลงน้ำ และท่ากินรีชมดอกไม้
- 2.2 ท่าพื่อนที่ได้จากการพบเห็นกิริยาของคนและสัตว์ ได้แก่ ท่าหลักทางคน ท่าเต่าลงหนอง และท่าหงส์บินเวียน

⁵สัมภาษณ์ หมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ, หัวหน้าคณะหมอลำรุ่งตะวันศรีทอง,

ในจำนวนท่าพ็อนอิสระทั้ง 7 ท่านี้ ได้คิดประดิษฐ์เพื่อถ่ายทอดให้กับลูกศิษย์นำไปใช้ในการแสดงหมอลำเพื่อสร้างชื่อเสียง

ในลำดับต่อไปขออธิบายลักษณะท่าพ็อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ โดยยกตัวอย่างท่าพ็อนชุดหาปลา 14 ท่า และท่าพ็อนอิสระทั้ง 7 ท่า ดังต่อไปนี้

ท่าพ็อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ(หมอลำสมนไพร)

แสดงท่าโดยหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ

ท่าพ็อนชุดหาปลา

ท่าที่ 1 ท่าसानแห

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ 71

ลักษณะท่า	คล้ายท่าคนเซ็นฝ้าย
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นระดับหน้า มือขวาขยักสูงเล็กน้อย
เท้า	เท้าซ้ายวางด้านหน้า เท้าขวาวางหลัง
ลำตัว	ตั้งตรง อยู่ในลักษณะย่อเข้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ขยับมือขวาไปด้านหน้า-หลังสลับกัน
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบลักษณะการถักแหของชาวอีสาน

ท่าที่ 2 ท่าเดินทางไปหนองปลา

ภาพที่ 72

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าสาวลงทุ่ง
เท้า	กำมือขวา ยกขึ้นไว้ระดับไหล่ แขนมือซ้ายงอศอกระดับเอว
ลำตัว	ก้าวเท้าซ้ายออกข้างลำตัว ยืนตรง
การเคลื่อนไหว	ลำตัวหันข้างออก ตัวตั้งตรง
ความหมาย	ก้าวเท้าขวา-ซ้าย ย่ำเดินสลับกันไป
	เป็นท่าที่แสดงกิจกรรมการเดินทางไปหาปลาที่หนองน้ำ โดยมีแห
	พาดบ่า

ท่าที่ 3 ท่าจอบปลา (ท่ามองหาปลา)

ภาพที่ 73

ลักษณะท่า	คล้ายท่ากวยจับอู๋
มือ	กำมือของคว่ำลงระดับเอว กำมือซ้ายหงายขึ้นระดับเอว
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายวางเฉียงข้างลำตัว งอเข่าเล็กน้อย เท้าขวาวาง เต็มเท้า
ลำตัว	ตั้งตรง ย่อเข่าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	ชยันลำตัวเฉียงไปมา ซ้าย-ขวา เล็กน้อย ทำท่าสอดสายตามอง หาปลา
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยามองหาปลา

ท่าที่ 4 ท่าหว่านแห

ภาพที่ 74

ลักษณะท่า

คล้ายท่ากวยจับอู่

มือ

กำมือขวาคว่ำลงระดับเอว กำมือซ้ายแบบหลวมๆยกขึ้นระดับหน้า

เท้า

เท้าซ้ายวางเต็มเท้าในลักษณะยื่น เท้าขวาแยกเข่างอขึ้นเล็กน้อย

ลำตัว

โน้มลำตัวไปด้านหน้า

การเคลื่อนไหว

เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 3 โดยการยกมือซ้ายทำท่าเหวี่ยงแหลง
หนองน้ำ

ความหมาย

เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการเหวี่ยงแหลงหนองน้ำ

ท่าที่ 5 ท่าเลียบตีนแห

ภาพที่ 75

ลักษณะท่า

คล้ายท่าสาวลงทุ่ง

มือ

มือทั้ง 2 แยกออกประสานไว้ที่ท้ายทอย

เท้า

ก้าวเท้าซ้ายวาง ไขว้ด้านหน้า

ลำตัว

ตั้งตรง เอียงซ้ายเล็กน้อย

การเคลื่อนไหว

ก้าวเท้าซ้าย-ขวา ไปด้านหน้าสลับกันไป ในลักษณะย่อเท้าเดินเป็น

วงกลม

ความหมาย

เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการเดินเหยียบไปรอบๆ ขอบแห

ท่าที่ 6 ท่ามเหทาปลา

ภาพที่ 76

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าลักส้ม
เท้า	แบมือทั้ง 2 คว่าลงเหนือพื้นดินเล็กน้อย
ลำตัว	ย่อเข้าทั้ง 2 ลงอยู่ในลักษณะนั่ง โดยตั้งเข้าซ้ายขึ้น นั่งทับสันขวา
การเคลื่อนไหว	โน้มตัวไปด้านหน้าเอียงซ้ายเล็กน้อย
ความหมาย	เคลื่อนไหวมือทั้ง 2 ไปทางซ้าย-ขวา สลับไปมา
	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการใช้มือสำรวจว่าปลาติดแหอยู่ตรงไหน

ท่าที่ 7 ท่าหักเงี่ยงปลา

ภาพที่ 77

ลักษณะท่า	คล้ายท่าหยิกไหล่ลายมวย
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นระดับหน้า โดยหักข้อมือขวาหงายขึ้น
เท้า	นั่งทับส้นเหมือนท่าที่ 6
ลำตัว	ตั้งตรง ในลักษณะนั่ง
การเคลื่อนไหว	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้น แล้วบิดข้อมือขวาหักหงายขึ้น
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการหักเงี่ยงปลาที่จับได้

ท่าที่ 8 ทำจับปลาใส่ข้อง

ภาพที่ 78

ลักษณะท่า	คล้ายท่าลักส้ม
มือ	กำมือทั้ง 2 ข้างลำตัว
เท้า	นั่งทับส้นเหมือนท่าที่ 7
ลำตัว	โน้มลำตัวไปด้านหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 7 โดยเคลื่อนมือทั้ง 2 ลงมาข้างลำตัว
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการจับปลานำลงใส่ในข้อง

ท่าที่ 9 ท่ายกขึ้นอ้างหมู

ภาพที่ 79

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าหนามานถวายแหวน กำมือขวายกขึ้นเหนือศีรษะ งอศอกเล็กน้อย มือซ้ายวางลงบนเข่าซ้าย
เท้า	นั่งทับล้นเหมือนท่าที่ 8
ลำตัว	ตั้งตรง หน้ามองมือขวา
การเคลื่อนไหว	ยกมือขวาชูสูงขึ้นแกว่งไปมาเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการชูววดปลาที่จับได้ให้เพื่อนฝูงเห็นถึงความ สามารถของตน

ท่าที่ 10 ท่าหลุดมือ

ภาพที่ 80

ลักษณะท่า	คล้ายท่าอภัยจับไม้
มือ	แบ่มือทั้ง 2 ยกขึ้นไปข้างหน้า งอศอกเล็กน้อย
เท้า	นั่งทับส้นเหมือนท่าที่ 9
ลำตัว	โน้มตัวไปข้างหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เป็นท่าต่อเนื่องจากท่าที่ 9 โดยเคลื่อนมือทั้ง 2 ยกขึ้นไปด้านหน้า
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการคว่ำจับปลาซึ่งสิ้นหลุดมือไป

ท่าที่ 11 ท่ากระโดดตาม

ภาพที่ 81

ลักษณะท่า	คล้ายท่างมปลาในน้ำ
มือ	แบ่มือทั้ง 2 วางคว่ำลงบนพื้นในลักษณะเหลื่อมกันเล็กน้อย
เท้า	นั่งทับส้นเหมือนท่าที่ 10
ลำตัว	ก้มตัวลงไปข้างหน้า
การเคลื่อนไหว	กระโดดเท้าทั้ง 2 ช้าง ทำท่าตระครูปปลา
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกีรียากระโดดตะครูปปลาที่สิ้นสุดหนึ่ง

ท่าที่ 12 ท่าเล็กแห

ภาพที่ 82

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าปูสิ่งหลาน
เท้า	แบ่มือทั้ง 2 หงายออกด้านหน้าระดับเอว
ลำตัว	วางเท้าขวาอยู่ด้านหน้าในลักษณะยื่น
การเคลื่อนไหว	โน้มไปด้านหน้าเล็กน้อย
ความหมาย	ยกมือทั้ง 2 ชยับขึ้นลง
	เป็นท่าเลียนแบบกิริยาการยกเข็นจากน้ำ

ท่าที่ 13 ทำสับตแห

ภาพที่ 83

ลักษณะท่า	คล้ายท่ากวยจับอู่
มือ	กำมือขวาขลุ้งขึ้นระดับศีรษะ หักข้อมือซ้ายหงายออกติดไว้ที่สะโพกซ้าย
เท้า	อยู่ในลักษณะยืน งอเข่าเล็กน้อย
ลำตัว	โน้มไปด้านหน้าเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	มือขวาขลุ้งขึ้นลง ทำท่าสับตแหไปมา
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยากำลังสับตแหไปมา เพื่อให้เศษสิ่งสกปรกหลุดออก

ท่าที่ 14 ท่าวางแหพาดบ่ากลับบ้าน

ภาพที่ 84

ลักษณะท่า	คล้ายท่าสาวลงทุ่ง
มือ	กำมือทั้ง 2 ชิดกัน หงายยกขึ้นไว้ที่ไหล่ขวา
เท้า	วางเท้าซ้ายก้าวไปด้านหน้า ในลักษณะยืน
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	ก้าวเท้าซ้าย-ขวา ในลักษณะเดินไปข้างหน้า
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิจกรรมการแบกแหจับปลาพาดบ่าเพื่อเดินทางกลับบ้าน

ท่าพ็อนอิสระ

ท่าที่ 1 ท่ามโนราห์ลงน้ำ

ภาพที่ 85

ลักษณะท่า	คล้ายท่ากาตากบปีก
มือ	แบ่มือทั้ง 2 ออก ตั้งวงสังข้างลำตัว ยกขึ้นเหนือศีรษะ
เท้า	ตั้งเข้าซ้าย นั่งทับสันเท้าขวา
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	มือทั้ง 2 ยกขึ้นลง ทำทำบิน
ความหมาย	เป็นท่าเลียนแบบกิริยากำลังบินลง ไปเล่นน้ำของนางมโนราห์ ซึ่งเป็นตัวละครในวรรณคดีเรื่องท้าวสีทัน-นางมโนราห์

ท่าที่ 2 ท่าหนุมานถวายแหวน

ภาพที่ 86

ลักษณะท่า

มือ	คล้ายท่าหนุมานถวายแหวน
เท้า	แบ่มือทั้ง 2 หงายออกชิดกัน ยกขึ้นไปข้างหน้าระดับศีรษะ
ลำตัว	ตั้งเข่าซ้าย นั่งทับสันเท้า คูกเข่าขวา ส่งขาไปด้านหลัง
การเคลื่อนไหว	อยู่ในลักษณะนั่งทับสัน ไน้มตัวไปข้างหน้า
ความหมาย	ชยัมมือทั้ง 2 ยกขึ้นลง พร้อมทั้งชยัมตัวเล็กน้อย
	เป็นท่าเลียนแบบตัวละครในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ ตอนหนุมานถวายแหวน

ท่าที่ 3 ท่าพระรามแดงศรี

ภาพที่ 87

ลักษณะท่า	คล้ายท่าคนขาเหยง
มือ	กำมือทั้ง 2 ยกขึ้นข้างลำตัวระดับศีรษะ
เท้า	เท้าซ้ายวางเต็มเท้าในลักษณะยืน ยกเท้าขวาอเข้าส่งเท้าไป ด้านหลัง
ลำตัว	ตั้งตรง หันหน้าไปด้านซ้าย โนมตัวไปด้านซ้ายเล็กน้อย
การเคลื่อนไหว	เคลื่อนไหวขวา ไปด้านหน้าทางมือซ้าย ทำท่าแดงลูกศร
ความหมาย	เป็นท่าพ็อนเลียนแบบตัวละครในวรรณคดีเรื่องรามเกียรติ์ตอนที่ พระรามแดงศรี

ท่าที่ 4 ท่ากินรีชมดอก

ภาพที่ 88

ลักษณะท่า	คล้ายท่าหนุมานถวายแหวน
มือ	แบ่มือขวา หงายฝ่ามือยกขึ้น เห็นศีรษะแบ่มือซ้าย หงายฝ่ามือส่งไปด้านหลังระดับสะโพก
เท้า	ตั้งเข้าซ้าย นั่งทับสันเท้าขวา
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	เคลื่อนมือไปทางขวา-ซ้าย สลับไปมา พร้อมทั้งขย่มตัวเล็กน้อย
ความหมาย	เป็นท่าพ้อนที่เกิดจากจินตนาการในวรรณคดีเรื่องท้าวสีหน-นางมโนราห์ สมมุติว่านางกินรีกำลังชมดอกไม้

ท่าที่ 5 ท่าหลักทางคน

ภาพที่ 89

ลักษณะท่า

มือ

เท้า

ลำตัว

การเคลื่อนไหว

ความหมาย

คล้ายท่าหลักแม่เมย

แบ่มือซ้ายตั้งชันระดับเอว ชันแขน งอศอกเล็กน้อย

วางเท้าซ้ายออกข้างลำตัว ในลักษณะยื่น

ตั้งตรง หันหน้าทางด้านซ้ายของลำตัว

ชยับข้อมือขึ้นลง พร้อมทั้งขยับตัวเล็กน้อย

เป็นท่าพ้อนเลียนแบบกิริยาการเดินหลบหลีกผู้คน

ท่าที่ 6 ท่าเต่าลงหนอง

ภาพที่ 90

ลักษณะท่า

มือ

คล้ายท่าสาวลงทุ่ง

เท้า

กำมือทั้ง 2 ระดับเอว ยื่นมือขวาออกไปข้างหน้า

ลำตัว

ก้าวเท้าซ้ายวางเต็มเท้าในลักษณะเดิน

การเคลื่อนไหว

ก้มหน้าลง โน้มตัวไปด้านหน้าเล็กน้อย

ความหมาย

ก้าวเท้าซ้าย-ขวา พร้อมกับเปลี่ยนเมื่อยี่นสลับกันไป

เป็นท่าพ้อนเสียนแบบกิริยาท่าทางการเดินของเต่า

ท่าที่ 7 ท่าหงส์บินเวียน

ภาพที่ 91

ลักษณะท่า	คล้ายท่ากาตากบึก
มือ	แบ่มือทั้ง 2 ออก ตั้งวงสูงข้างลำตัว ยกขึ้นเหนือศีรษะ
เท้า	ก้าวเท้าซ้ายวางด้านหน้า อยู่ในลักษณะยืน
ลำตัว	ตั้งตรง
การเคลื่อนไหว	มือทั้ง 2 ยกขึ้นลง ทำทำบิน
ความหมาย	เป็นท่าฟ้อนเลียนแบบการบินของ หงส์

จากการศึกษาลักษณะท่าพื้อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ ดังที่ได้อธิบายข้างต้น
พอสรุปได้ว่า

1. มีท่าพื้อนในการแสดง 2 ลักษณะ คือ
  - 1.1 ท่าพื้อนชุดหาปลาจำนวน 14 ท่า
  - 1.2 ท่าพื้อนอิสระจำนวน 7 ท่า
2. ท่าพื้อนทั้ง 2 ลักษณะนี้ เมื่อพิจารณาจากชื่อท่า ลักษณะท่า และความหมายของท่า สามารถจัดแบ่งกลุ่มเป็นหมวดหมู่ได้ดังนี้
  - 2.1 ท่าพื้อนชุดหาปลาจำนวน 14 ท่า เป็นท่าเลียนแบบการประกอบอาชีพของชาวอีสาน ดังที่ได้กล่าวชื่อท่าแล้วข้างต้น
  - 2.2 ท่าเลียนแบบตัวละครในวรรณคดี มีจำนวน 4 ท่า คือ
    - 2.2.1 ท่ามโนราห์ลงน้ำ
    - 2.2.2 ท่าหนุมานถวายนวแผน
    - 2.2.3 ท่าพระรามแผลงศร
    - 2.2.4 ท่ากนิษฐมตอก
  - 2.3 ท่าเลียนแบบกิริยาของมนุษย์ มีจำนวน 1 ท่า คือ ท่าหลีกทางคน
  - 2.4 ท่าเลียนแบบสัตว์น้ำ มีจำนวน 1 ท่า คือ ท่าเต่าลงหนอง
  - 2.5 ท่าเลียนแบบสัตว์ปีก มีจำนวน 1 ท่า คือ ท่าหงส์บินเวียน
3. ปริมาณการใช้ท่าพื้อนในการแสดงแต่ละครั้งมีจำนวนไม่แน่นอน
4. ลักษณะท่าพื้อนจะมีลักษณะเป็นท่าทางพื้นๆ อย่างแท้จริง โดยมีได้ประดิษฐ์ให้ประณีตละเอียดอ่อน หรือวิจิตรพิศดารแต่อย่างใด แต่มีลักษณะเด่นที่พอสังเกตเห็นได้ดังนี้ คือ
  - 4.1 ลักษณะมือ
    - 4.1.1 การจับนิ้ว นิ้วหัวแม่มือและนิ้วชี้ ไม่จรดกัน
    - 4.1.2 การยกมือขึ้น ไม่กำหนดแน่นอนว่าอยู่ระดับใด หรือการการกระดิกนิ้ว มีการกระดิกนิ้วไปมาในขณะที่พื้อน
    - 4.1.3 การพรมนิ้ว
  - 4.2 ลักษณะเท้า
    - 4.2.1 การวางเท้า มีทั้งวางเต็มเท้า 2 ข้างในลักษณะยืน และวางเต็มเท้าข้างหนึ่งส่วนอีกข้างหนึ่ง เขย่งสั้นเท้าเล็กน้อย
    - 4.2.2 การก้าวเท้า มีการก้าวเท้าเดินไปด้านหน้า ด้านข้าง ด้านหลัง หรือก้าวเฉียงไปมา

4.3 ลักษณะลำตัว

- 4.3.1 การย້อน มีการขย่มตัวและเข้าให้ เข้ากับจังหวะทั้งในลักษณะ ยืนอยู่กับที่และก้าวเท้าเดิน ในขณะที่พ็อน
- 4.3.2 การเอนตัว มีการเอนตัวไปด้านหลังหรือน้อมตัวไปด้านหน้า

4.4 การเคลื่อนไหว

- 4.4.1 มีการเคลื่อนไหวท่าทางอยู่ตลอดในขณะที่พ็อน
- 4.4.2 ใช้การย້อนในข้อ 3.3.1 เป็นการกระทบจังหวะสม่ำเสมอ

จะเห็นได้ว่า ลักษณะท่าพ็อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาติ มีท่าทางเป็นธรรมชาติมากที่สุด ไม่ได้มีการตกแต่งให้ประณีตละเอียดอ่อน วิจิตรพิศดารแต่อย่างใด แต่มีความงามในท่าธรรมชาติซึ่งเป็นท่าพ็อนๆ เหล่านั้น อันเป็นศิลปะการพ็อนแบบชาวบ้านอย่างแท้จริงดังที่ได้กล่าวจากการศึกษาท่าพ็อนอีสานของหมอลำวิวัฒน ตำเนินและทองมาก จันทะลือซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติทั้ง 2 ท่าน พอสรุปได้ว่า ท่าพ็อนอีสานของทั้ง 2 ท่าน มีความคล้ายคลึงกัน บางท่าเกือบเหมือนกัน แต่เรียกชื่อต่างกัน สามารถแบ่งออกได้เป็น 11 หมวดคือ ท่าพ็อนเกี่ยวท่าเลียนแบบสัตว์ปีก เลียนแบบสัตว์น้ำ เลียนแบบสัตว์บก เลียนแบบสัตว์เลื้อยคลาน เลียนแบบกิริยาของมนุษย์ เลียนแบบธรรมชาติ เลียนแบบการประกอบอาชีพ เลียนแบบตัวละครในวรรณคดี เลียนแบบมวยไทย และท่าเบ็ดเตล็ด ทั้งนี้ หมอลำทั้งสองจะมีจำนวนท่าในแต่ละหมวดแตกต่างกัน

ในการพิจารณาถึงเอกลักษณ์ของการพ็อน ที่หมอลำทั้ง 2 แสดงเป็นประจำนั้น พบว่ามีลักษณะเด่นใกล้เคียงกันคือ

ลักษณะมือที่จับไม้จรวดนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ นิยมพรมนิ้วหรือกระดิกนิ้วตลอดเวลา มีการม้วนมือเข้าออกอยู่ตลอดเวลา

ลักษณะเท้า จะมีการย่อเท้า ก้าวเท้า ส่วนหนึ่งมีการเขย่งเท้า ไขว้เท้า

ลักษณะลำตัว มีการย້อน คือการขย่มตัวและเข้าให้เข้าจังหวะ และเอนลำตัว

การเคลื่อนไหว ส่วนใหญ่พ็อนจะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่นิยมท่าท่าค้าง มีการก้าวเท้าไปมาในทิศทางต่างๆ และการย่อเท้าอยู่ตลอดเวลาและกระทบจังหวะกันอย่างสม่ำเสมอด้วยการย້อน หมอลำจะออกกลวตลายเฉพาะตัวด้วยท่าพ็อนที่วิจิตรพิศดาร เมื่อโอกาสอำนวย แต่ก็ยังแสดงออกถึงการพ็อนอีสานอย่างชัดเจน

ส่วนท่าพ็อนของหมอลำบุญเลิศ พรหมชาตินั้น นิยมแสดงเป็นชุดและมีท่าเบ็ดเตล็ด ซึ่งใกล้เคียงกับท่าพ็อนของหมอลำทั้ง 2 ท่านที่ได้กล่าวมาแล้ว ทั้งที่เป็นลักษณะมือ เท้า ลำตัว และการเคลื่อนไหวมีความใกล้เคียงกันทั้งสิ้น